

Անահիտ Գևորգյան
Անի Բաղդասարյան
Գոհար Մելիքսեթյան

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Արևիկ
Երևան, 2023

ՀՏԴ 373:78(075.3)

ԳՄԴ 85.31g72

Գ 479

Գևորգյան Ա.Մ. և ուրիշներ

Գ 479 Երաժշտություն: Տասներկուամյա հանրակրթական դպրոցի 5-րդ դասարանի դասագիրք / Անահիտ Գևորգյան, Անի Բաղդասարյան, Գոհար Մելիքսեթյան: Նկարազարդումները՝ Էմմա Իսախանյանի, դիմանկարները՝ Ամալյա Վարդանյանի.- Եր.: «Արևիկ», 2023.- 128 էջ: Նկ.-:

ՀՏԴ 373:78(075.3)

ԳՄԴ 85.31g72

ISBN 978-5-8077-0905-9

ISMN 979-0-69380-365-1

© «Արևիկ» հրատարակչություն, 2023

© Գևորգյան Ա.Մ. և ուրիշներ, 2023

Միջոցի՝ աշակերտներ

Նախորդ տարիներին դուք արդեն ծանոթացել եք երաժշտության պարզ ու մատչելի փոքրածավալ (երգ, պար, քայլերգ), ինչպես նաև մեծակտավ (օպերա, բալետ, սիմֆոնիա) ժանրերին, երաժշտական այբուբենին, երաժշտական արտահայտչամիջոցներին, հայկական ազգային երաժշտությանը (ժողովրդական ծեսեր, երգեր, նվագարաններ):

Այժմ պետք է ծանոթանաք արվեստի տեսակներին, դրանց փոխառնչություններին (փոխադարձ կապերին), կուսումնասիրեք երաժշտության կապը արվեստի այլ տեսակների՝ գրականության, պարարվեստի, թատերարվեստի հետ, ինչպես նաև կծանոթանաք կինոերաժշտությանը, հեռուստացույցով հնչող երաժշտությանը և համակարգչի անսահման հնարավորություններին երաժշտարվեստի ուսումնասիրության գործում: Այդ թեմաների ուսումնասիրմանը կնպաստի **գեղարվեստական կերպարի**, մասնավորապես **երաժշտական կերպարի** ստեղծման առանձնահատկությունների բացահայտումը:

Երգիր

Պարիր

Ունկնդրիր

Նվագիր

Պատրաստիր տեսասահիկ

Նկարիր

Նոտագրիր

Խաղ

Հարցեր

Հետաքրքիր է իմանալ

Արամ Դանիելյան. «Երաժշտություն»¹

¹<http://aramdanielyan.com/en/gallery/music>

ԹԵՄԱ 1 | ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐՎԵՍՏԻ ՄՅՈՒՍ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՓՈԽԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ: ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԿԵՐՊԱՐ

Մարդն օժտված է գեղեցիկը տեսնելու ու զգալու ունակությամբ, և արվեստը մարդու այդ գեղագիտական ընկալման ծնունդն է:

Այն գեղարվեստորեն պատկերում է իրականությունը, ծառայում մարդկանց հաղորդակցմանը: Արվեստը մարդու ներաշխարհի արտացոլումն է, բայց նաև այն «հայելին» է, որում արտացոլվում են ժողովուրդների պատմությունը, ավանդույթները, սովորույթները, կենցաղը, հույզերն ու զգացումները ուրախության ու տխրության պահերին:

Իր զգացումներն ու իղձերը, իր պատկերացումներն ու համոզմունքները և, ի վերջո, գեղեցիկի իր ընկալումները մարդն արտահայտել է պատկերելով, քանդակելով, կերտելով, կառուցելով, նաև ասելով ու երգելով:

Արվեստի նպատակը մարդու գեղագիտական դաստիարակությունն է, գեղարվեստական ճաշակի ձևավորումը, հույզերի, զգացմունքների հղկումը, այլ կերպ ասած՝ մարդ-անհատի ձևավորումն ու զարգացումը:

Արվեստի տեսակներից են երաժշտությունը, գրականությունը, կերպարվեստը, քանդակագործությունը, ճարտարապետությունը, թատրոնը, պարարվեստը, կրկեսը, գեղարվեստական լուսանկարչությունը, կինոարվեստը, հեռուստատեսությունը և այլն: Դրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր լեզուն, իրեն բնորոշ արտահայտչամիջոցները, որոնցով պատկերում է աշխարհը:

Արվեստի տեսակները բազմաթիվ կապերով կապված են միմյանց հետ: Այդ փոխազդեցությունները հարստացնում են ողջ արվեստը և ծնունդ տալիս նոր ստեղծագործությունների: Այդ կապերն այնքան խորն են, որ արվեստի տարբեր տեսակների միահյուսումով առաջ են եկել արվեստի նոր, ինքնուրույն տեսակներ, ինչպիսիք են թատրոնը, կինոարվեստը, կրկեսը և այլն, և մի շարք ժանրեր՝ օպերա, բալետ և այլն:

ԹԵՄԱ 1.1 | ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Երաժշտությունը թերևս ամենից ավելի կապված է գրականության հետ: Դու երգել և երգում ես բազմաթիվ երգեր, ծանոթացել ես օպերաների, բալետների, ունկնդրել ես ստեղծագործություններ, որոնք ստեղծվել են գրական երկերի կամ հատուկ գրված լիբրետոյի հիման վրա: Շատ հաճախ են կոմպոզիտորները բանաստեղծական տեքստի հիման վրա հորինում երաժշտական տարբեր ժանրերի երկեր՝ երգ, խմբերգ, ռոմանս, կանտատ և այլն:

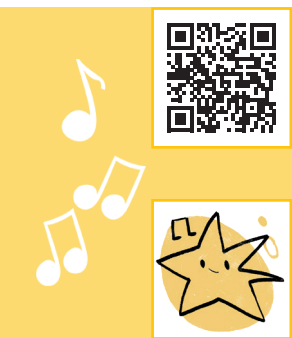
Գրականությունը ստեղծվում է գեղարվեստական խոսքով: Այն արտացոլում է կյանքի փոփոխությունները, զարգացումները, սակայն կան թեմաներ, որոնք արդիական են բոլոր ժամանակներում: Օրինակ՝ ժողովրդի կենցաղի պատկերումը, սիրո թեման և այլն: Գրական ստեղծագործության գլխավոր գաղափարն ամփոփվում է **գրական կերպարում**:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ Գրողների միջազգային օրը նշվում է մարտի 3-ին, իսկ Պոեզիայի համաշխարհային օրը՝ մարտի 21-ին: Այդ օրը առաջարկել է ռուս բանաստեղծ Կոնստանտին Կեդրովը, որպեսզի մարդկանց մտքում զուգորդվեն պոեզիան և գարունը (մարտի 21-ը գարնանային գիշերահավասարի օրն է, այսինքն՝ այն օրը, երբ գիշերն ու ցերեկը հավասարվում են):

ԱՇՈՒՆ

Խոսք՝ Հ. Հայրապետյանի
Երաժշտ.՝ Գեղարիկի

Դաշտ ու այգի դեղին հագան,
Ծառ ու ծաղիկ մերկացան,
Թռչունները երամ-երամ
Մեր աշխարհից հեռացան:

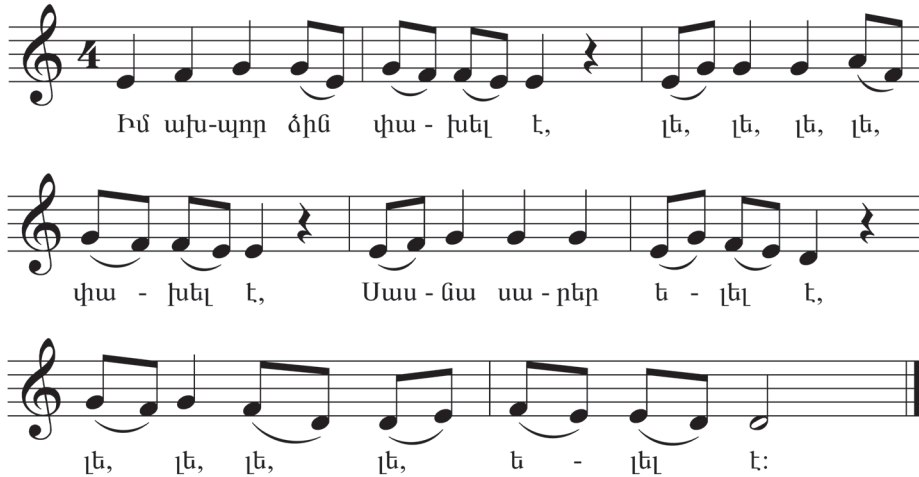
Օրը մռայլ, օրը տխուր,
Բարակ անձրև է մաղում,
Մեզն՝ է պատել սար ու բլուր,
Էլ մարդ չկա դաշտերում:

1. **մեզ** – մառախուղ, մշուշ

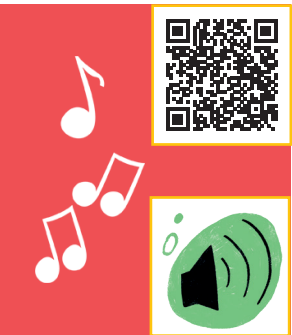
Նոտագրիի հայկական ժողովրդական «**Լե, Լե, Լե, Լե, ձին փախել է**» երգը: Չափ տուր և երգիի:

Երաժշտությունը հնչյունների արվեստ է, որը հեղինակի (կոմպոզիտորի), իսկ կատարման ընթացքում՝ նաև կատարողի և ունկնդրի ստեղծագործական երևակայության արդյունքն է: Այդ միությունից է ծնվում երաժշտական ստեղծագործությունը՝ իր գլխավոր գործող անձանցով, իրավիճակների բազմազանությամբ, դրանց զարգացմամբ ու հանգուցալուծմամբ ձևավորելով **երաժշտական կերպար**:

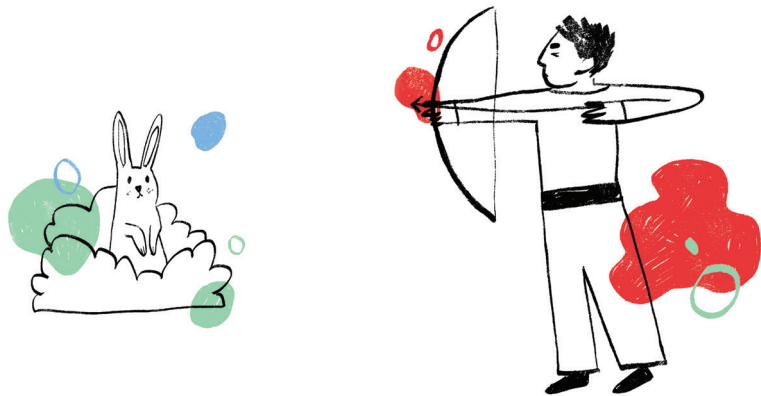

Երբեմն կոմպոզիտորներն իրենց ստեղծագործությանը տալիս են անվանում՝ նախապես ուղղորդելով ունկնդրին, կամ երաժշտության միջոցով հետևողականորեն բացահայտում կոնկրետ բովանդակություն: Այդպիսի երաժշտական ստեղծագործությունը կոչվում է **ծրագրային**²: Օրինակ՝ Պյոտր Չայկովսկին քեզ արդեն ծանոթ «Տարվա եղանակներ» դաշնամուրային մանրանվագների շարքն անվանել է ամսանուններով, ինչպես նաև բանաստեղծական բնաբաններով ներկայացրել մանրանվագներից յուրաքանչյուրի բովանդակությունը: «Սեպտեմբեր» մանրանվագն, օրինակ, ստեղծվել է Ալեքսանդր Պուշկինի «Որս» բանաստեղծության հիման վրա:

Ունկնդրում

Պ. Չայկովսկի. «Սեպտեմբեր (Որս)»³ մանրանվագը «Տարվա եղանակներ» դաշնամուրային շարքից:

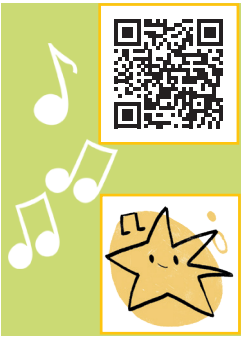
- Ո՞ր երաժշտությունն է կոչվում **ծրագրային**:
- Պ. Չայկովսկու ի՞ր դաշնամուրային շարքին ես ծանոթացել:
- Ո՞ւմ բանաստեղծության հիման վրա է ստեղծվել «Սեպտեմբեր» մանրանվագը:
- Ի՞նչ է «պատկերված» «Սեպտեմբեր» մանրանվագում:

² Երաժշտական ստեղծագործությունը կարող է լինել նաև **ոչ ծրագրային**, որը չունի վերնագիր կամ հետևողականորեն բացահայտվող բովանդակություն:

³ <https://www.youtube.com/watch?v=hqmLgIbqIPg>

ՁՈՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

Խոսք՝ Հ. Մաթևոսյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Կարապետյանի

Հնչյուններով ջինջ կոմիտայան,
Գույներով վառ սարյանական
Մենք պահում ենք քո ջահը վառ
Մեր մանուկ հոգու երազով
Պայծառ, դու լույս ես մեզ տալիս,
Բարության դաս ես տալիս,
Նվիրում սեր, մեղեդի,
Նվիրում երկիր, մեր դպրոց:

Կրկներգ

Դպրոց դու մեր հարազատ,
Հայրենի ոգու դու լույս տաճար,
Դու՝ երգ, իսկ մենք՝ հնչյուն,
Ու լույսիդ ենք միշտ ձգտում:

Սրտերում մեր արև, գարուն,
Հավատում ենք լավին, բարուն,
Հայրենի երգն ենք մեր պահում
Մեր մանուկ հոգու երազով
Պայծառ, դու լույս ես մեզ տալիս,
Բարության դաս ես տալիս,
Նվիրում սեր, մեղեդի,
Նվիրում երկիր, մեր դպրոց:

Կրկներգ

Ավարտ

Միշտ ձգտում,
Ու լույսիդ ենք միշտ ձգտում,
Մեր դպրոց:

Բովանդակային ընդհանրություններից բացի՝ գրականությունն ու երաժշտությունն ունեն նաև արտահայտչամիջոցների ընդհանրություններ՝ հանգավորում, ռիթմ, տեմբր, տեմպ, հնչյունների բարձրություն, հնչողության ուժգնություն, որոնց դու արդեն ծանոթ ես:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ Երաժշտության միջազգային օրը հոկտեմբերի 1-ն է: Այս տոնը ստեղծվել է, որպեսզի երաժրշտական արվեստը տարածվի հասարակության ավելի լայն շերտերում: Տոնի նպատակներից է նաև տարբեր ազգերի միջև խաղաղության ու բարեկամության հաստատումը, մշակույթների զարգացման շուրջ մարդկանց համախմբումը, տարբեր ժողովուրդների գեղագիտական արժեքների նկատմամբ հարգալից վերաբերմունքի դրսևորումը:

ԽՄԲԵՐԳ

Խմբերգը բազմաձայն փոքրածավալ ստեղծագործություն է երգչախմբի համար: Այն կարող է ունենալ նվագարանային նվագակցություն (հիմնականում դաշնամուր կամ սիմֆոնիկ նվագախումբ) կամ հնչել **ակապելա** (a cappella)՝ առանց նվագակցության: Հայկական ժողովրդական երգերի հիման վրա խմբերգեր են ստեղծել Քրիստափոր ԿարաՄուրզան, Մակար Եկմալյանը, Մեծն Կոմիտասը, Նիկողայոս Տիգրանյանը, Ազատ Մանուկյանը, Մարտին Մազմանյանը, Էդգար Հովհաննիսյանը և շատ այլ կոմպոզիտորներ, որոնցից ոմանք ապրում և ստեղծագործում են մեր օրերում:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿԱՐԱ-ՄՈՒՐԶԱ

(1853–1902)

Հայկոմպոզիտոր, խմբավար, երաժշտական և հասարակական գործիչ Քրիստափոր Կարա-Մուրզան ծնվել է 1853 թ. Ռուսական կայսրության Ղարասուբազար (այժմ՝ Բելոգորսկ) քաղաքում, որը Ղրիմի հայկական մշակութային կենտրոններից մեկն էր:

Ք. Կարա-Մուրզան հայ երաժշտության մեջ հիմնադրեց բազմաձայն երգեցողությունը: Կարա-Մուրզան հավաքել և մշակել է ժողովրդական, գուսանական երգեր, այսինքն՝ բազմաձայնել դրանք՝ դարձնելով երկ-ձայն, եռաձայն, քառաձայն: Այդպես ստեղծվել են բազմաթիվ խմբերգեր՝ «Լեպիո՛, լե՛, լե՛», «Զիմ վզի», «Ալագյա՛գ, քեզի մեռնիմ», «Գացե՛ք, տեսե՛ք» և այլն:

1882 թ. Ք. Կարա-Մուրզան տեղափոխվում է Թիֆլիս, ստեղծում քառաձայն երգչախումբ: 1885 թ. իրականացնում բազմաձայն երգեցողության առաջին համերգը արական երգչախմբի կատարմամբ, որի անդամները հանդիսատեսին ներկայացան հայկական տարազով: Սա պատմական իրադարձություն էր, որը մեծ հաջողություն ունեցավ: Այդ իրադարձությունը հայկական երաժշտության զարգացման նոր ուղի նախանշեց:

Իր երաժշտական և հասարակական գործունեության ընթացքում Ք. Կարա-Մուրզան 49 քաղաքներում ստեղծել է 92 երգչախումբ՝ հայկական միջավայրում սերմանելով ու ամրապնդելով բազմաձայն երգեցողությունը:

Կարա-Մուրզայի ստեղծագործական ժառանգության կարևոր մասն են կազմում «Շուշան» օպերան և հայկական եկեղեցու գլխավոր ժամերգության՝ «Պատարագի» առաջին բազմաձայնումը:

ԼԵՊԿՈ՛, ԼԵ, ԼԵ

Հայկական ժողովրդական երգ⁴

Լեպիո՛, լե, լե, լեպիո՛, լե, լե, լեպիո՛, լե, լե, լեպիո՛ լե: 2 անգամ
Հողալլո՛ ջան, հողալլո՛ ջան, հողալլո՛, 2 անգամ
Աչեր սիրուն, դարալլո՛ ջան, դարալլո՛: 2 անգամ

Ելնենք սարը, բռնենք պարը, լեպիո՛, լե, լե, լեպիո՛, լե,
Բացվի օրը, մտնենք ծորը, լեպիո՛, լե, լե, լեպիո՛, լե:
Հողալլո՛ ջան, հողալլո՛ ջան, հողալլո՛, 2 անգամ
Աչեր սիրուն, դարալլո՛ ջան, դարալլո՛: 2 անգամ

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=4eNVLbOAMpl>

Խմբերգը կատարել մանկական նվագարանների՝ դափի և դիդլի նվագակցությամբ: Առաջին մասում «լեպիո՛» բառի հետ դափը թափահարել և հարվածել դիդլին, իսկ «լե՛, լե՛» բառերի հետ դափով հարվածել երկու անգամ, իսկ դիդլով՝ մեկ անգամ: Երկրորդ մասում «հոդալլո՛ ջան» բառերի հետ երկու անգամ հարվածել դափին:

«**Լեպիո՛, լե՛, լե՛**» երգը կատարիր հայկական ժողովրդական շուրջպարի շարժումներով:

- Ի՞նչ գիտես Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի մասին:
- Ի՞նչով է նշանավորվել Կարա-Մուրզայի երաժշտական և հասարակական գործունեությունը:
- Կարա-Մուրզայի ո՞ր ստեղծագործությունները գիտես:
- Ի՞նչ երաժշտական ժանր է խմբերգը:
- Ովքե՞ր են ստեղծել հայկական խմբերգեր:

Պատրաստիր Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի մասին տեսասահիկ:

ՌՈՄԱՆՍ

Ռոմանսը երաժշտական ժանր է ձայնի համար՝ նվագարանի ուղեկցությամբ: Ռոմանսը ստեղծվել է Իսպանիայում. ձայնին նվագակցում էր կիթառը: Իսպաներենից կամ ռոմաներենից թարգմանաբար նշանակում է «երգ» (ռոմաներեն բառից էլ ժանրն անվանեցին «ռոմանս»):

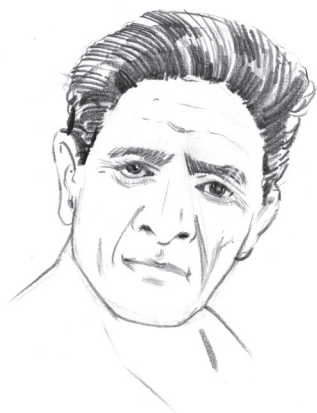
Հայ երաժշտության մեջ ռոմանսը մուտք գործեց ռուսական երաժրշտությունից: Այն ձայնի համար գրված փոքրածավալ ստեղծագործություն է՝ դաշնամուրի նվագակցությամբ: Ռոմանսի երաժշտությունը քնարական է, նկարագրում է մարդու ներաշխարհը, զգացմունքներն ու ապրումները:

Հայկական դասական ռոմանսի հիմնադիրը Ռոմանոս Մելիքյանն է:

ՌՈՄԱՆՈՍ ՄԵԼԻՔՅԱՆ

(1883–1935)

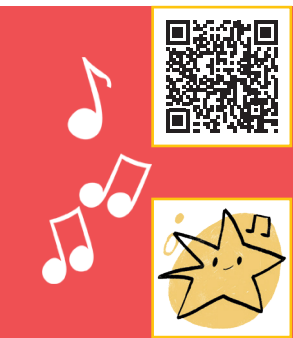
Հայկական դասական ռոմանսի հիմնադիր, կոմպոզիտոր, երաժշտագետ, խմբավար, երաժշտական և հասարակական գործիչ Ռոմանոս Մելիքյանը ծնվել է 1883 թ. Ռուսական կայսրության Ղզլար քաղաքում (ներկայիս Դաղըստանում): Սովորել է Պետերբուրգի կոնսերվատորիայում, ապա մեկնել է Մոսկվա և ղեկավարել Լազարյան ճեմարանի երգչախումբը: Աշխատել է նաև Թիֆլիսում, որտեղ ստեղծել է «Երաժշտական լիգա» ընկերությունը, որն զբաղվում էր հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների տպագրությամբ:

1921 թ. Խորհրդային Հայաստանի կառավարությունը Ռոմանոս Մելիքյանին հրավիրում է Երևան՝ երաժշտական կյանքը կազմակերպելու ու զարգացնելու: Նույն թվականին Ռ. Մելիքյանը հիմնում է Երաժշտական ստուդիա, որն էլ 1923 թ. վերածել է կոնսերվատորիայի՝ Անդրկովկասի առաջին երաժշտական բարձրագույն ուսումնական հաստատությանը, իսկ 1924 թ. Ստեփանակերտում հիմնում է երաժշտական ուսումնարան:

Ռ. Մելիքյանը մասնակցել է Երևանի օպերային թատրոնի հիմնադրմանը և Ալեքսանդր Սպենդիարյանի «Ալմաստ» օպերայի առաջին բեմադրության աշխատանքներին:

Նա ստեղծել է «Աշնան տողեր», «Զմրուխտի» և «Զառ-վառ» երգաշարերը, երեխաների համար՝ «Մանկական երգեր», «Փնջիկ» ժողովածուները, կոմպոզիտոր Ազատ Մանուկյանի հետ միասին ստեղծել են երաժշտության առաջին դասագիրքը՝ «Երաժշտական այբուբեն», և այլն:

Ռոմանոս Մելիքյանը, ինչպես արդեն նշեցինք, հայկական դասական ռոմանսի հիմնադիրն է: Նրա հայտնի և անչափ գեղեցիկ ռոմանսներից են «Վարդը», «Աշուն» և այլն:

ՎԱՐԴԸ

Խոսք՝ Յ. Վ. Գյոթեի
Թարգմ.՝ Հովհ. Թումանյանի
Երաժշտ.՝ Ռ. Մելիքյանի⁵

Փոքրիկ տղան մի վարդ տեսավ,
Տեսավ մի վարդ դաշտի միջին.
Վարդը տեսավ, ուրախացավ,
Մոտիկ վազեց սիրուն վարդին.
Սիրուն վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին:

2 անգամ

Տղան ասավ. «Քեզ կպոկեմ,
Ա՛յ կարմիր վարդ դաշտի միջին»:
Վարդը ասավ. «Տե՛ս, կծակեմ,
Որ չմոռնաս փշոտ վարդին.
Փշոտ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին»:

2 անգամ

Ու անհամբեր տղան պոկեց,
Պոկեց վարդը դաշտի միջին.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=43YTeubhdWA>

Փուլը նրա ձեռքը ծակեց,
 Բայց էլ չօգնեց քնքուշ վարդին.
 Քնքուշ վարդին, կարմիր վարդին,
 Կարմիր վարդը դաշտի միջին:

2 անգամ

«Հեղինակ և կերպար». ռոմանսը
 կատարե՞ք հեղինակի, տղայի և
 վարդի դերերով, ապա պատմե՞ք
 ձեր զգացումների մասին:

- Ի՞նչ գիտես Ռոմանոս Մելիքյանի մասին:
- Ռ. Մելիքյանի ի՞ր ստեղծագործություններն են քեզ ծանոթ:
- Ի՞նչ երաժշտական ուսումնական հաստատություններ է հիմնել Ռ. Մելիքյանը:
- Ի՞նչ երաժշտական ժանր է ռոմանսը:
- Ո՞ր երկրում է ծնունդ առել և զարգացել ռոմանսը:
- Ո՞վ է հայկական դասական ռոմանսի հիմնադիրը:

Պատրաստի՛ր Ռոմանոս Մելիքյանի մասին տեսասահիկ:

ԿԱՆՏԱՏ

Կանտատը վոկալ-նվագարանային մեծածավալ ստեղծագործություն է երգչախմբի և նվագախմբի համար, կարող են լինել նաև մեկ կամ մի քանի մենակատարներ: *Կանտատը* իտալերեն *կանտարե* (cantare) բառից է, որ նշանակում է «երգել»: Կանտատը ձևավորվել է 17-րդ դարում Իտալիայում: Կանտատները լինում են հոգևոր և աշխարհիկ:

Գերմանացի հանճարեղ կոմպոզիտոր Յոհան Սեբաստիան Բախը ստեղծել է մոտ 250 կանտատ, որոնցից առավել հանրահայտ է կատակային մի ստեղծագործություն՝ «Սուրճի կանտատը»: 18-րդ դարասկզբին Եվրոպայում սուրճ խմելու սովորույթ էր տարածվել, և Բախը որոշեց գրել այս հումորային կանտատը սրճարաններից մեկի տիրոջ պատվերով:

Կանտատը պատմում է մի աղջկա՝ Լիզլենի մասին, որին հայրն արգելում էր սուրճ խմել, քանի որ նա չափից շատ էր այն սիրում: Լիզլենի մեներգը կոչվում է «Ես ոչ մի բանի հետ չեմ փոխի սուրճը», որում անընդհատ կրկնում է՝ սուրճ, սուրճ: Ի վերջո, աղջիկն ասում է, որ կամուսնանա այն տղայի հետ, ով իրեն թույլ կտա խմել այդքան սիրելի սուրճը:

ՈՆՆՆՆՈՒՄ

Յ. Ս. Բախ, Լիզիսենի մեներգը («Ա՛խ, ինչ քաղցր է սուրճի համը») «Սուրճի կանտատից»⁶:

ՅՈՀԱՆ ՍԵԲԱՍՏԻԱՆ ԲԱԽ (1685–1750)

Աշխարհահռչակ կոմպոզիտոր, խմբավար, մանկավարժ Յոհան Սեբաստիան Բախը ծնվել է 1685 թ. Գերմանիայում՝ Այզենախ քաղաքում: Բախը սերում է Գերմանիայում հայտնի տոհմից, որի ներկայացուցիչներն, անկախ իրենց մասնագիտությունից ու աշխատանքից, զբաղվում էին երաժշտությամբ. «Բախ» և «երաժշտություն» բառերը Գերմանիայում հոմանիշներ էին:

Կոմպոզիտորի մանկությունն անցել է երաժշտական միջավայրում, նվագել է կլավեսին (դաշնամուրի նախատիպը), ջութակ, ալտ և երգեհոն, երգել երգչախմբում: Նրա առաջին ուսուցիչը եղել է ավագ եղբայրը:

Բախը իր ամբողջ կյանքն ապրել է Գերմանիայում՝ բնակվելով տարբեր քաղաքներում, ուր նրան հրավիրում էին աշխատելու: Առավել երկար ապրել և աշխատել է Լայպցիգում, որտեղ 1723-ից ծառայել է Սուրբ Թովմաս եկեղեցում: Լինելով Լայպցիգի եկեղեցիների երաժշտական ղեկավարը՝ նա պետք է ծիսական երաժշտության կատարումն ապահովեր (նաև գրեր) եկեղեցիների համար և այդ տարիներին գրել է հոգևոր բազմաթիվ ստեղծագործություններ, այդ թվում հոգևոր կանտատներ: Բախն, իհարկե, գրել է նաև բազմաթիվ աշխարհիկ ստեղծագործություններ:

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=w8xcRYMa5V8>

Բախի ստեղծագործական ժառանգությունը, գրված իր ժամանակի հայտնի բոլոր ժանրերով (բացի օպերայից) և բոլոր նվագարանների համար, ավելի քան հազար ստեղծագործություն է:

Յ. Ս. Բախի արձանը Այզենախում՝
կոմպոզիտորի ծննդավայրում⁷

- Ինչ գիտես Յոհան Սեբաստիան Բախի մասին:
- Ինչ ժանրի ստեղծագործություններ է նա գրել:
- Յ. Ս. Բախի ո՞ր ստեղծագործությունն է քեզ հայտնի:

Հետաքրքիր է իմանալ

Հայ երաժշտարվեստում առաջին կանտատը՝ «Վարդի թափառումները», գրել է Մակար Եկմալյանը Պետերբուրգում, որպես կոնսերվատորիայի ավարտական աշխատանք: Հայկական առավել հայտնի կանտատներից է Ալեքսանդր Հարությունյանի «Հայրենիքիս» կանտատը (խոսք՝ Աշոտ Գրաշու և Սարմենի):

Պատրաստի՛ր Յոհան Սեբաստիան Բախի մասին տեսասահիկ:

⁷ <https://turbinatravels.com/guide/Ayzenakh-Germaniya-119200/Otzyvy/Tchto-delat-dostoprimechatelnosti/Arkhitectura-Pamyatniki/3/0/Pamyatnik-logannu-Sebastyanu-Bakhu-34613/Otzyv/Pamyatnik-velikomu-kompozitoru-57367/photo1048839/>

Ո՛Վ ՄԵԾԱՍՔԱՆՉ ԴՈՒ ԼԵԶՈՒ

Խոսք՝ Ն. Մեզպուրյանի
Երաժշտ.՝ Կոմիտասի

Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու,
Ո՛վ հեշտ բարբառ՝ մայրական,
Քաղցրահնչյուն բառերուդ
Նման արդյոք այլ տեղ կա՞ն:

Դու, որ նախ ինձ հնչեցիր,
Նախ սիրո, ո՛հ, հեշտ խոսքեր²,
Այն նախ ըզքեզ թոթովելս
Դեռ իմ մտքեն չէ ելեր:

Իմ մայրենի քաղցր լեզու,
Կյայց³ անսասան, կյայց հավետ,
Կյայց միշտ լեզուդ իմ հայկարժան,
Կյայց ծաղկալից, ծաղկավետ:

1. **հեշտ բարբառ** – այստեղ՝ հաճելի, անուշ բարբառ
2. **հեշտ խոսքեր** – այստեղ՝ հաճելի, անուշ խոսքեր
3. **կյայց** – (կենալ) եղի՛ր, մնա՛

Ամփոփիչ հարցեր

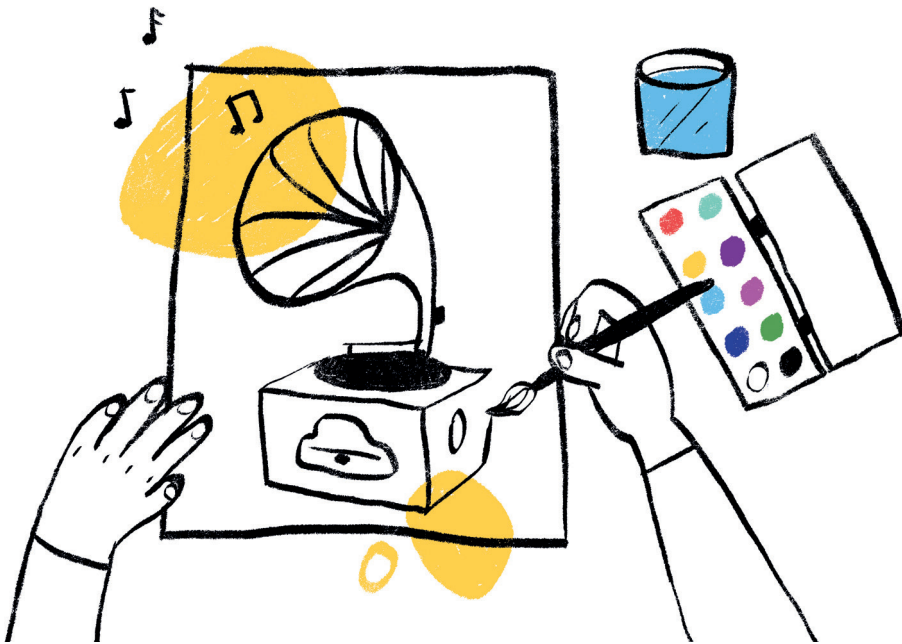
1. Ի՞նչ է գրականությունը:
2. Ի՞նչ է երաժշտությունը:
3. Ի՞նչ ժանրեր են ստեղծվել գրականության և երաժշտության միահյուսումից:
4. Հայ երաժշտության մեջ ո՞վ է ստեղծել առաջին բազմաձայն երգչախումբը:
5. Բնութագրիր ռոմանսի ժանրային առանձնահատկությունները:
6. Ո՞վ է հայկական ազգային դասական ռոմանսի հիմնադիրը:
7. Ովքե՞ր են կատարում կանտատը:
8. Հայ երաժշտության մեջ ո՞ր կոմպոզիտորների կանտատները գիտես:
9. Բացատրիր, թե ինչո՞ւ է Լիզիսենի մեներգում հաճախակի հնչում «սուրճ» (coffee) բառը:

«Կլոր սեղան»: Ունկնդրիր քեզ ծանոթ ստեղծագործությունները, երգերը, լսիր կոմպոզիտորների մասին հարցերը: Այդ ընթացքում ուսուցիչը ցույց կտա թեմային ոչ համապատասխան նկարներ: Կռահիր, թե որ ստեղծագործության կամ կոմպոզիտորի մասին է խոսքը:

ԹԵՄԱ 1.2 | ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԵՐՊԱՐՎԵՍ

Կերպարվեստն արտացոլում է աշխարհի բազմազանությունը, մարդու խոհերն ու ապրումները տեսողական կերպարների միջոցով: Կերպարները ստեղծվում են արվեստագետի երևակայության շնորհիվ և պատկերվում կտավի վրա: Նկար ստեղծելիս նկարիչն ընտրում է որոշակի գունային երանգներ: Երբեմն հենց բնությունն է «ստեղծում» գունային երանգներ, օրինակ՝ աշնան, գարնան, ամռան, ձմռան գույներ, ծիածանի գույներ և այլն:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ Նկարիչների միջազգային օրը նշվում է հոկտեմբերի 25-ին՝ իսպանացի նկարիչ Պաբլո Պիկասոյի ծննդյան օրը:

The RAINBOW SONG

Անգլիական ավանդական երգ⁸

Red and orange yellow green, yellow green
Red and orange yellow green, yellow green and blue.
Indigo¹ and violet so true.
That's the rainbow² over you³.

Red and orange yellow green, yellow green
Red and orange yellow green, yellow green and blue.
Indigo and violet so bright⁴.
That's the rainbow made of light⁵.

1. **indigo** – մուգ կապույտ
2. **rainbow** – ծիածան
3. **over you** – քո վերևում
4. **bright** – պայծառ
5. **light** – լույս

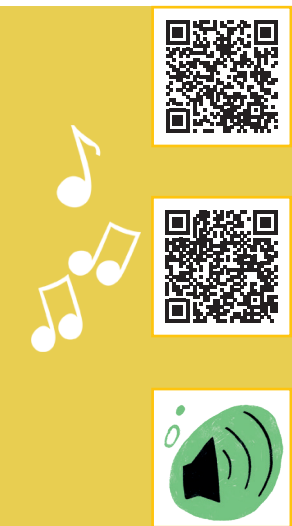
⁸ <https://itsybitsykidsmusic.com/index.php/portfolio/the-rainbow-song-sheet-music-with-chords-and-lyrics/>

Յուրաքանչյուր նկարիչ ստեղծագործում է իրեն առավել հոգեհարազատ գեղանկարչական ժանրերում՝ բնանկար, դիմանկար, նատյուրմորտ⁹, կենցաղային, պատմական, դիցաբանական ժանրեր և այլն:

Կերպարվեստի ժանրերը կարելի է «տեսնել» նաև երաժշտության մեջ: **Դիմանկարի ժանրը**, օրինակ, վառ արտահայտված է գերմանացի կոմպոզիտոր Ռոբերտ Շումանի «Դիմակահանդես» դաշնամուրային մանրանվագների շարքում, որտեղ դիմակով Շումանն իրեն ներկայացնում է կոմպոզիտորներ Նիկոլո Պագանինիի և Ֆրեդերիկ Շոպենի կողքին: Այս օրինակները նման են երաժշտական ինքնանկարների: «Պագանինի» մանրանվագում կոմպոզիտորը ստեղծում է Պագանինիի կատարողական և ստեղծագործական ոճին բնորոշ վիրտուոզություն (կատարողական մեծ վարպետություն), իսկ «Շոպեն» մանրանվագում օգտագործում է Շոպենի երկերին բնորոշ մեղեդայնություն:

⁹ **Նատյուրմորտ** – մեռած բնություն: Գեղանկարչական ժանր է, որտեղ պատկերվում են հիմնականում իրեր և առարկաներ:

Էժեն Դելակրուա.
«Ֆրեդերիկ Շոպենի
դիմանկարը»¹⁰

Ունկնդրում

Ռ. Շուման. «Պագանինի»¹¹ և «Շոպեն»¹² մանրանվագները «Դիմակահանդես» դաշնամուրային շարքից:

Հայ երաժշտության պատմության մեջ դիմանկարի ժանրը առկա է Էդվարդ Միրզոյանի արվեստում: Նա գրել է «Շուշանիկ» քնարական պատկերը սիմֆոնիկ նվագախմբի համար: Երաժշտությունը գրվել է «Հայֆիլմ» կինոստուդիայում նկարահանված «Քաոս» կինոնկարի համար (նկարահանվել է Ա. Շիրվանզադեի համանուն վեպի հիման վրա): Է. Միրզոյանի ստեղծագործությունը պատկերում է «Քաոս» վեպի գլխավոր հերոսուհուն՝ Շուշանիկին: Է. Միրզոյանի ստեղծած երաժշտական դիմանկարներից մեկն էլ կգտնենք նրա «Ալբոմ թռչնիկիս» դաշնամուրային մանրանվագների ժողովածուում: Ալբոմի 2-րդ մանրանվագը նա անվանել է իր թռչնուհու անունով՝ «Մարիամ»: Մանրանվագի հիմնական մեղեդին հորինել է հենց թռչնուհին, և այն զարգացնելով՝ կոմպոզիտորը երաժշտությամբ ստեղծել է թռչնուհու կերպարը, նրա երաժշտական «դիմանկարը»:

¹⁰ <https://muzobozrenie.ru/225-let-so-dnya-rozhdeniya-ezhena-delakrua/por-tret-frederika-shopena-1838/>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=00hGYoEg15M>

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=Lf7PEveARBk>

Ունկնդրում

Է. Միրզոյան. «Մարիամ»¹³ դաշնամուրային մանրանվագը
«Մանկական ալբոմից»:

- Քեզ ծանոթ ռո՛ր կոմպոզիտորներն են ստեղծել երաժշտական դիմանկարներ:
- Ի՞նչ երաժշտական դիմանկարներ ես ունկնդրել:
- Բնութագրի՛ր քեզ ծանոթ երաժշտական դիմանկարները:

ԷՂՎԱՐԴ ՄԻՐԶՈՅԱՆ (1921–2012)

Կոմպոզիտոր, մանկավարժ, երաժշտական և հասարակական գործիչ Էդվարդ Միրզոյանը ծնվել է 1921 թ. Վրաստանի Գորի քաղաքում: 1941 թ. ավարտել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի ստեղծագործական բաժինը՝ Վ. Տալյանի ղեկավարությամբ: Ուսումը շարունակել է Մոսկվայի Հայ մշակույթի տան երաժշտական ստուդիայում: Վերադառնալով Երևան՝ Միրզոյանը դասավանդել է կոնսերվատորիայում: Նրա աշակերտներն են եղել Կոնստանտին Օրբելյանը, Ավետ

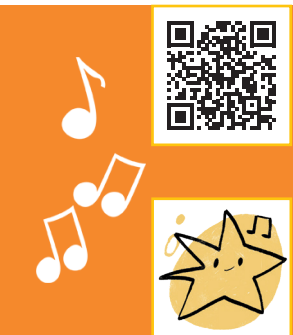
Տերտերյանը, Խաչատուր Ավետիսյանը, Ռոբերտ Ամիրխանյանը և ուրիշներ:

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=-a4sMqOMmu4>

Նա ստեղծագործել է տարբեր ժանրերում՝ «Տոնական նախերգանք» և «Սիմֆոնիկ պարեր», Սիմֆոնիա, «Հայաստան» և «Տոնական» կանտատներ, ռոմանսներ, նվագարանային երաժշտություն, կինոերաժշտություն:

Պատրաստիր Էդվարդ Միրզոյանի մասին տեսասահիկ:

ՃՐՆՃՐՂԿՆԻՆ ՇԱՏ ՊԸՍՏԸԿՆԻՆ

Հայկական ժողովուրդական երգ

Ճրնճրղկնին շատ պըստըկնին,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,
 Լապըստկնին բաց աչըվնին,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար:
 Աղվըսնին էրկեն պոչիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,
 Գելանին սուր ակըռնիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար:

Կաքըվնիր նըխշուն թևիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,
 Կատըվնին սուր աչըվնիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,
 Լագըգնին էրկեն վզիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,
 Կըռնկնին էրկեն ոտնիր,
 Տանարը, նանարը, նանար, նար,

Երգի խոսքերը՝ գրական հայերենով.

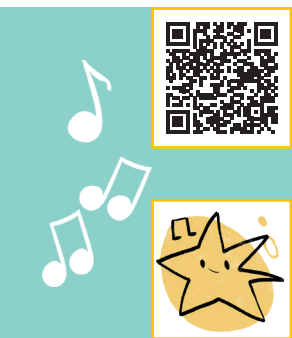
*Ճնճողները շատ պստիկ են,
Նապաստակները՝ կլոր բացված աչքերով,
Աղվեսները՝ երկար պոչերով,
Գայլերը՝ սուր ափամերով,
Կաքավները՝ նախշուն թևերով,
Կապույտները՝ սուր աչքերով (սուր փետողությամբ),
Արագիլները՝ երկար վզերով,
Կռունկները՝ երկար ոտքերով:*

Բնանկարի ժանրը հանդիպում է նկարիչների և կոմպոզիտորների ստեղծագործություններում: Դեռևս հին ժամանակներից մարդը սիրել է նկարել իր միջավայրը, իր հայրենի բնաշխարհը՝ դրա ողջ գեղեցկությամբ ու հարստությամբ: Բնանկարում **գեղարվեստական կերպարը** բնությունն է հենց՝ իր ողջ գեղեցկությամբ:

Վինսենթ վան Գոգ. «Ցորենի դաշտն արևածագին»¹⁴

¹⁴ https://beolin.club/uploads/posts/2023-02/1675322452_beolin-club-p-arlskii-peizazh-van-goga-risunki-pinterest-1.jpg

ՈՒՐԱԽ ԱՌԱՎՈՏ

Խոսք՝ Ն. Միքայելյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Լուսինյանի¹⁵

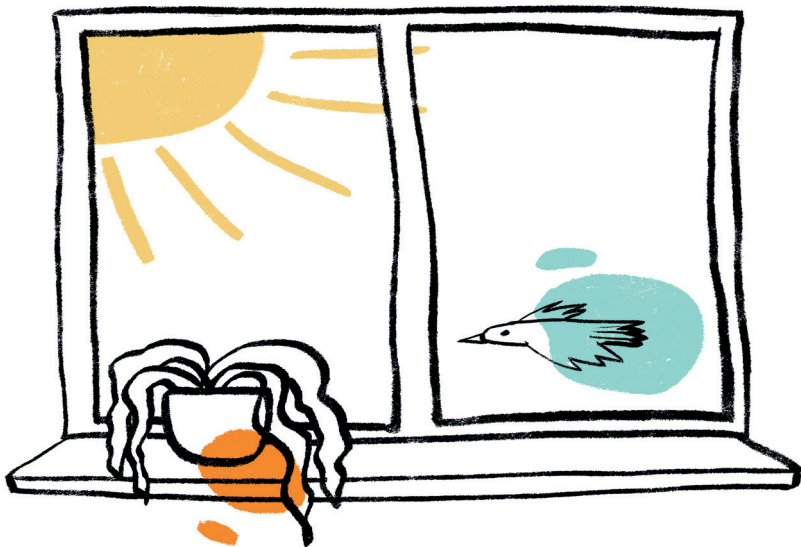
Արևն ելավ, ու նորից
Ժպտաց մեր աշխարհը,
Ու տվեց ծաղիկներին
Իր գարնան ծիծաղը:

Կրկներգ

Նա վառեց լույսերը մեր
Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,
Ու դարձավ գիշերը
Ծաղկավառ ցերեկ:

Եվ հնչեց մեր երգն ուրախ,
Ու թնդաց շուրջպարը,
Մի պայծառ մանուկ դարձավ
Մեր այս հին աշխարհը:

Կրկներգ

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=6f7ca5TYglY&t>

Առավոտ է. արթնանում է արևը, հետո՝ թռչունները, բնությունը, մարդիկ, և սկսվում է օրը: Այս ամենը վառ արտահայտված է Նորվեգացի կոմպոզիտոր Էդվարդ Գրիգի «Պեր Գյունտ» սյուիտի 1-ին մասում, որը վերնագրված է «Առավոտ»: Կոմպոզիտորն առավոտյան արթնացման տեսարանը «պատկերում» է հետևյալ արտահայտչամիջոցներով. սիմֆոնիկ նվագախմբի տարբեր նվագարաններով հնչում է հիմնական թեման, ապա նվագարանների հնչողությունն աստիճանաբար ուժգնանալով՝ թեման հնչում է ամբողջ նվագախմբի կատարմամբ, այսինքն՝ օրը սկսվում է:

Ունկնդրում

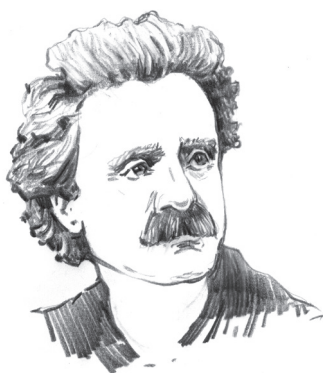
Է. Գրիգ. «Առավոտ»՝ «Պեր Գյունտ» սյուիտից¹⁶:

Նկարի՛ր արևածագն անտառում:

ԷԴՎԱՐԴ ԳՐԻԳ

(1843–1907)

Կոմպոզիտոր, դաշնակահար, երաժշտական և հասարակական գործիչ Էդվարդ Գրիգը ծնվել է 1843 թ. Նորվեգիայում:

Է. Գրիգի ստեղծագործական ժառանգության հիմնական մասը ծրագրային երկերն են: Նա ստեղծել է դաշնամուրային 66 մանրանվագից բաղկացած ժողովածու, որն անվանել է «Քնարական մանրանվագներ»: Այդ մանրա-

նվագներից են «Թզուկների երթը», «Թռչունը», «Թիթեռը», «Վերհուլը» և այլն:

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=QCiqho5DzfY>

Է. Գրիգը նորվեգական ժողովրդական երաժշտությունը վառ կերպով ներկայացրել է «Նորվեգական պարերում»՝ գրված 2 դաշնամուրի, հետագայում նաև սիմֆոնիկ նվագախմբի համար: Գրիգի հաճախ կատարվող ստեղծագործություններից է Դաշնամուրի և նվագախմբի կոնցերտը:

Է. Գրիգը երաժշտություն է գրել նաև թատերական ներկայացումների համար, որոնցից ամենահայտնին «Պեր Գյունտն» է՝ ըստ Հենրիկ Իբսենի համանուն դրամայի:

Է. Գրիգի արձանը հայրենի Բերգեն քաղաքում¹⁷

Պատրաստիր Էդվարդ Գրիգի մասին տեսասահիկ:

¹⁷ <http://wikimapia.org/30033255/ru/Памятник-Эдварду-Григу#/photo/3995699>

ՋԱՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Խոսք՝ Ա. Սահակյանի
Երաժշտ.՝ Մ. Մավխսակալյանի¹⁸

Այս աշխարհում կա փոքրիկ մի աշխարհ,
Շատ մեծ աշխարհ նա արժե մեզ համար.
Հին է, ինչպես լեռ Մասիս Արարատ,
Եվ նոր, ոնց մանուկ անարատ:

Սուրբ տաճարներ նա ունի դարավոր,
Սուրբ հանճարներ նա ունի փառավոր,
Ձեռքը ճարտար և արդար շինարար,
Հոգին միշտ մաքուր և պայծառ:

Եղիշե Թադևոսյան. «Արարատ»¹⁹

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=l3KfivRnwhY>

¹⁹ <https://i.pinimg.com/originals/4b/e2/04/4be204c86b43a66d8ee2d-195f2af1682.jpg>

Կրկներգ

Ջան, Հայաստան,
Դու մի բուռ լավ սրտի նման,
Ջան, Հայաստան,
Դու հայոց նոր ծնված ոստան:

Այս աշխարհում կա չքնաղ Երևան,
Կա մի Շիրակ, մի Լոռի, մի Սևան,
Մեզ է նայում մի սիրուն Արագած՝
Մասիս իր յարին կարոտած:
Ինչ անուններ՝ և Զերմուկ, և Մեղրի,
Ինչ անուններ՝ և Գուգարք, և Անի,
Լույս է բացվել նոր Գառնու սյուների,
Արև՝ մեր հայոց սարերին:

Կրկներգ

Պարապա պապապա	3 անգամ
Պարապապա	
Պա պա պա պա պա պա պա:	

Կրկներգ

Ջան, Հայաստան,
Դու մի բուռ լավ սրտի նման,
Ջան, Հայաստան,
Դու հայոց նոր ծնված ոստան,
Ոստան, ոստան, Հայաստան:

Փանոս Թերլեմեզյան. «Խուստուփ լեռը»²⁰

Նկարիչի Հայաստանի գեղեցիկ բնությունը:

- Ինչ գեղանկարչական և երաժշտական ստեղծագործություններ գիտես, որոնցում պատկերված է բնությունը:
- Ինչ արտահայտչամիջոցներով են գեղանկարիչները պատկերում բնությունը:
- Ինչ արտահայտչամիջոցներով են կոմպոզիտորները պատկերում բնությունը քեզ ծանոթ ստեղծագործություններում:

²⁰ http://www.gallery.am/dbimg/8926/24955_b.jpg

Դիցաբանական ժանրը պատկերում է առասպելների, լեգենդների, հեքիաթների, էպոսների հերոսներին:

Հայ արվեստը նույնպես հարուստ է դիցաբանական ժանրի ստեղծագործություններով: Օրինակ հայոց արքա Արա Գեղեցիկի մասին առասպելի հիման վրա ստեղծվել են արվեստի բազմաթիվ գործեր: Դրանցից են Վարդգես Սուրենյանցի «Շամիրամը Արա Գեղեցիկի դիակի մոտ» կտավը և կոմպոզիտոր Գրիգոր Եղիազարյանի «Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ» բալետը:

Վարդգես Սուրենյանց. «Շամիրամը Արա Գեղեցիկի դիակի մոտ»²¹

²¹ <https://www.agos.com.tr/am/hvotvadzi/16982/ara-kyeghyetsig-ev-shamiram>

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

(1908–1988)

Կոմպոզիտոր, մանկավարժ, երաժրշտական և հասարակական գործիչ Գրիգոր Եղիազարյանը ծնվել է 1908 թ. Ռուսական կայսրության Երևանի նահանգի Սուրմալու գավառի Բլուր գյուղում: Շուտով ընտանիքը տեղափոխվել է Երևան: 1918–1920 թթ. կորցնելով բոլոր հարազատներին՝ որբացել է: Պատանի Գրիգորն անցել է զինվորական ծառայության և շուրջ 7 տարի եղել զինվորական նվագախմբի փողիարը: Ուսումը շա-

րունակել է Մոսկվայի կոնսերվատորիայում: Ավարտելուց հետո տեղափոխվել է Լենինական (այժմ՝ Գյումրի) և զբաղվել ստեղծագործական և մանկավարժական գործունեությամբ: Այնուհետև դասավանդել է Երեվանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում: Նրա աշակերտներն են եղել կոմպոզիտորներ Գևորգ Արմենյանը, Գեղունի Չթյա-նը, Էդգար Հովհաննիսյանը, Էդուարդ Բաղդասարյանը, Գրիգոր Հախին-յանը, Մարտուն Իսրայելյանը և ուրիշներ:

Գրիգոր Եղիազարյանը գրել է դաշնամուրային ստեղծագործու-թյուններ, ռոմանսներ, ջութակի և նվագախմբի համար կոնցերտ, «Հրազդան» ծրագրային սիմֆոնիան (Հովհաննես Շիրազի համանուն պոեմի հիման վրա), «Արևածագ» սիմֆոնիկ պատկերը: Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին գրել է «Հայաստան» սիմֆոնիկ պոեմը: Նա հեղինակ է 2 բալետի՝ «Սևան», որը երկրորդ խմբագրությամբ անվան-վեց «Անուրջների լիճ», և «Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ»:

«ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՎ ՇԱՄԻՐԱՄ» ԲԱԼԵՏԸ

1946 թ. Նաիրի Զարյանի «Արա Գեղեցիկ» ողբերգության բեմականացման երաժշտությունը հորինելիս Գրիգոր Եղիազարյանը ցանկություն ունեցավ ստեղծելու մի նոր երաժշտաթատերական ներկայացում: Բայց միայն 1973 թ. նա ստեղծեց բալետ: Լիբրետոյի հեղինակներն են Լ. Լավրովսկին և Վ. Վարդանյանը, ապա՝ Մ. Մարտիրոսյանը: Մինչ բալետի բեմադրությունը տեղի ունեցավ բալետի երաժշտության՝ սյուիտներից կազմված համերգային կատարումը, որը բարձր գնահատականի արժանացավ: Բալետն առաջին անգամ բեմադրվեց 1982 թ.: Բալետի երաժշտությունն ունի վառ նկարագիր: Հայերը և հայկական միջավայրը բնութագրված են հայկական ազգային երաժշտությանը բնորոշ առանձնահատկություններով, իսկ Շամիրամը և ասորական միջավայրը՝ արևելյան:

«Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ» բալետում կոմպոզիտորը դիմել է գլխավոր գործող անձանց գունային բնութագրումների: Դրանցով ավելի է ընդգծում բալետի կերպարների բնորոշ գծերը: Այսպես. Արա Գեղեցիկ արքան բնութագրված է ոսկեգույնով, արքայական ծիրանիով, Նուարդ թագուհին՝ երկնագույնով՝ հավատարմության, անաղարտության խորհրդանիշով, Ասորեստանի թագուհի Շամիրամը՝ ալ կարմիրով՝ կրքի և արյան գույնով, քանի որ արյունաբեռ և արնատենչ թագուհի է, Ասորեստանի զորավար, Շամիրամի չար գործերի իրականացնող Սարգոնը՝ սև գույնով, որը չարության, նենգության ու մահվան գույնն է: Շամիրամի և

Սարգոնի նենգությունն ու չարությունը կոմպոզիտորը բացահայտում է երաժշտական արտահայտչամիջոցներով (սուր, լարված հնչողություն, նվագարանների ձայնասահմանների հակադրում): Արտահայտչական այդ միջոցներն առավել ցայտուն դրսևորվում են Շամիրամի թագադրության տեսարանում:

Գ. Եղիազարյանի «Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ» բալետը արժեքավոր ներդրում է հայկական ազգային դասական բալետի պատմության մեջ:

Ունկնդրում

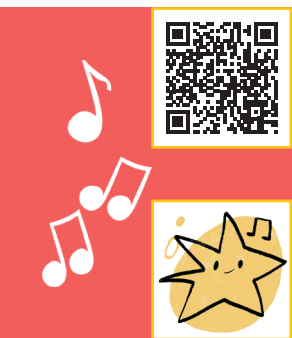
Է. Գ. Եղիազարյան. «Պար և Շամիրամի թագադրության տեսարանը» «Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ» բալետից

- Ի՞նչ գիտես Գրիգոր Եղիազարյանի մասին:
- Ի՞նչ երկերի հեղինակ է Գ. Եղիազարյանը:
- Դիցաբանական բովանդակությամբ երաժշտաթատերական ի՞նչ ստեղծագործություն գիտես:
- Գ. Եղիազարյանն ինչպե՞ս է համադրում երաժշտական և գեղանկարչական արտահայտչամիջոցները՝ բալետի գլխավոր գործող անձանց ճշգրիտ և սպառնիչ կերպարային բնութագրումներ ստանալու համար:

Պատրաստիր Գրիգոր Եղիազարյանի մասին տեսասահիկ:

WE WISH YOU A MERRY CHRISTMAS

Անգլիական ավանդական երգ²²

We wish you a merry Christmas
We wish you a merry Christmas
We wish you a merry Christmas and a happy new year.

Chorus

Good tidings we bring to you and your kin
We wish you a merry Christmas and a happy new year.

Oh, bring us some figgy pudding¹
Oh, bring us some figgy pudding
Oh, bring us some figgy pudding
And bring it right here.

Chorus

We won't go until we get some
We won't go until we get some
We won't go until we get some
So bring it right here.

Chorus

We all like our figgy pudding
We all like our figgy pudding
We all like our figgy pudding
With all its good cheers².

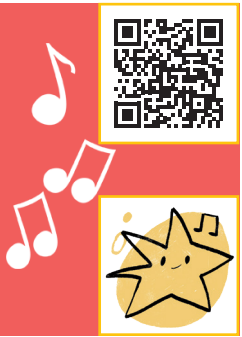
Chorus

²² <https://www.youtube.com/watch?v=9EmX1iv1rCM>

We wish you a merry Christmas
 We wish you a merry Christmas
 We wish you a merry Christmas and a happy new year.

1. **figgy pudding** – թզով պուդինգ
2. **cheers** – կենաց (բարեմաղթանք)

ՆՈՐ «ՆՈՐ ՏԱՐԻ»

Խոսք՝ Ե. Պետրոսյանի
 Երաժշտ.՝ Ա. Կարապետյանի

Ջանգակներն են ղողանջում
 Ու Ձմեռ պապիկին կանչում,
 Ձմեռ պապիկ դու մեր բարի,
 Դե արի՛, ախր շուտ արի:

2 անգամ

Կրկներգ

Նոր, նոր «Նոր տարի», նոր «Նոր տարի»,
 Նոր, նոր, նոր ձմեռ ու նոր, նոր ձյուն,
 Ու այդ նոր ձյան միջով
 Նոր տարվա դռներն են բացվում:

2 անգամ

Ու հնչում է ծափ-ծիծաղ,
 Երևում է մի վառ տոնածառ,
 Մի Ձմեռ պապ ու մի Ձյունանուշ՝
 Ողողված լույսերով պայծառ:

Կրկներգ

Ու ձմեռն է կախարդական
 Ու հեքիաթն է իրական,

Նոր «Նոր տարի» գալի բարի,
Լավ օրեր բեր մեզ «Նոր տարի»:

2 անգամ

Կրկներգ

Ավարտ՝

Նոր տարի,
Նոր տարի:

Ամփոփիչ հարցեր

1. Ներկայացրո՞ւ կերպարվեստը որպես արվեստի տեսակ:
2. Ի՞նչ ժանրերում են ստեղծագործում նկարիչները:
3. Կարելի՞ է «տեսնել» այդ ժանրերը երաժշտության մեջ:
4. Ո՞ր կոմպոզիտորներն են ստեղծել «դիմանկարներ»:
5. Ո՞ր կոմպոզիտորների արվեստում կարելի է հանդիպել բնության պատկերների:
6. Գրիգոր Եղիազարյանը ի՞նչ գույներով է բնութագրում իր բալետի հերոսներին:

«Կլոր սեղան»

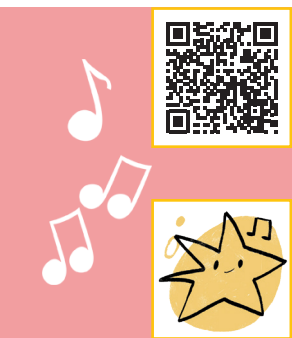
ԹԵՄԱ 1.3 | ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊԱՐԱՐՎԵՍ

Պարը մարդու մարմնի կազմակերպված շարժումների երաժշտառիթմական դրսևավորումն է: Այն բացահայտում է մարդկանց բնավորությունը, նրանց զգացմունքներն ու մտքերը:

Ինչպես նշում է Մեծն Կոմիտասը, երգեցողությունը շարժում է, որն առաջանում է համապատասխան զգացմունքներից, երգը ներքին, հոգեկան զգացմունքների արտահայտման ձև է, այսինքն՝ շարժում է, հետևաբար երգը զուգորդվում է պարի հետ: Ինչ ուղղությամբ որ ընթանում

են զգացմունքները, այդ նույն արտահայտությամբ ի հայտ են գալիս երգն ու պարը: Պարը շատ կարևոր դեր ունի դպրոցականի կյանքում, քանի որ արվեստի յուրաքանչյուր ճյուղում՝ երաժշտության, գրականության, քանդակագործության, ճարտարապետության մեջ ևս շարժում կա: Այսպես է բնութագրում Կոմիտասը պարը և շարժումը:

ԿԱՏԱԿ ԵՐԳ-ՊԱՐ

Խոսք՝ Ն. Միքայելյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Լուսինյանի²³

Մեր պարով, մեր երգով
Ձեզ կանչում ենք մեր տոնին,
Թմբուկով ու նվագով
Մենք կանչում ենք բոլորին:
– Դե՛, եկե՛ք շուրջպարի,
Սա հին պարն է պապերի,
Թե որ մեկը սխալվի,
Կլոր պարը կանգ կառնի:

Ներս եկան, եկան,
Թափ առան ու թռան,
Թև-թևի բռնեցին,
Ծափ տվին ու թռան,
Լավ են պարում աղջիկ, տղա՝
Դարձած մի-մի գարուն,
Ճիշտ են պարում, սխալ չկա
Հայոց մեր հին պարում:

– Դե՛, չեղավ, հոգնեցինք,–
Նվագողն է բարկանում,–
Այս ինչքան պարեցին,
Ոչ մի սխալ չեն անում,
Թե այսպես շատ գնա,
Օրը կանցնի մի պարով,
Շաբաթն ամիս կդառնա,
Կմեծանանք մի տարով:

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=q-TBTvU8IB8>

– Վայ,– կանչեց Մարին,–
 Ոտքս առավ քարին:
 Թևը թևից բաժանվեց,
 Ու մեղեդին լռեց:
 – Կատակ արի,– ասաց Մարին
 Պարող խմբի միջից,–
 Ես խղճացի նվագողին.
 Թող շունչ առնի մի քիչ:

Ստեղծել ռիթմական նվագակցություն դափով և դիոլով:

Հորինել երգին համապատասխան շարժումներ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՊԱՐ

Հնագույն ժամանակներից մարդիկ պարել են տխրության և ուրախության պահերին: Այժմ մենք ավելի հաճախ պարում ենք ուրախ առիթներով: Երկար դարեր հայերը պարել են երգելով. այդպես ձևավորվել է **պարերգի ժանրը**: Պարերգերը փոքրիկ երգեր են, որ կատարվում են պարելիս: Իսկ նվագարանային ուղեկցությամբ պարերի կատարումները տարածում են գտել 19-րդ դարի 2-րդ կեսին, երբ բուն զարգացում ապրեց հայկական նվագարանային երաժշտությունը:

Հրաչյա Հարությունյան.

«Աշնակ. Սասունցիների պարը»²⁴

²⁴ <https://janetarshakyan.livejournal.com/402158.html>

Հայկական ժողովրդական պարերում կան մենապարեր՝ կանանց, տղամարկանց, խմբապարեր՝ կանանց, տղամարդկանց և խառը, նաև մանկական պարեր: Մի շարք կոմպոզիտորներ մշակել են պարեղանակներ նվագարանների և տարբեր նվագախմբերի համար: Այսպես՝ մի նրբագեղ կանացի մենապարի մեղեդի են մշակել Մեծն Կոմիտասը, Առնո Բաբաջանյանը և Խաչատուր Ավետիսյանը: Ունկնդրենք, համեմատենք դրանցում արտահայտված տրամադրությունը և միևնույն մենապարի տարբեր մեկնաբանությունները:

Ունկնդրում

Կոմիտաս. «Երանգի»²⁵:

Ա. Բաբաջանյան.

«Վաղարշապատի պար» (հեղինակի կատարմամբ)²⁶:

Խ. Ավետիսյան.

«Վաղարշապատի պար»²⁷:

- Ինչպիսի՞ պար է «Երանգին»:
- «Երանգի» պարեղանակի ի՞նչ մշակումներ գիտես:
- Բնութագրի՛ր «Երանգի» պարեղանակի քեզ ծանոթ մշակումների առանձնահատկությունները:

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=HDHCYIV8cDY>

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=7Wk7LVWIUM0>

²⁷ https://www.youtube.com/watch?v=i_HF_x554IQ

ԱՌՆՈ ԲԱԲԱԶԱՆՅԱՆ (1921–1983)

Կոմպոզիտոր, դաշնակահար, մանկավարժ Առնո Բաբաջանյանը ծնվել է 1921 թ. Երևանում: Երեք տարեկանից նվագել է ֆիսհարմոն:

Նրա տաղանդը նկատել է Արամ Խաչատրյանը, երբ այցելել է մանկապարտեզ, որտեղ հնգամյա Առնոն նվագել է իր հորինած ստեղծագործությունը: Ինը տարեկանում գրել է «Պիոներական քայլերգը», որը տպագրվել է 1938 թ.: Նա դիրիժոր Գևորգ Բուդաղյանի ղեկավարությամբ առաջին անգամ ելույթ է

ունեցել սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ՝ կատարելով Բեթհովենի դաշնամուրային կոնցերտը:

1938 թ. Ա. Բաբաջանյանն ընդունվել է Մոսկվայի Գնեսինների անվան ուսումնարանի դաշնամուրի և ստեղծագործական դասարանները: Այնուհետև սովորել է Մոսկվայի Պ. Չայկովսկու անվան կոնսերվատորիայում: 1942-ից ուսումը շարունակել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում:

Նրա ստեղծագործական արվեստի ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն են ունեցել Արամ Խաչատրյանի և Սերգեյ Ռախմանինովի երաժշտությունը:

Ֆիսհարմոն²⁸

²⁸ https://ru.wikipedia.org/wiki/Фисгармония#/media/Файл:Pühalepa_kiriku_harmonium.JPG

Ա. Բաբաջանյանի առավել հայտնի ստեղծագործություններն են «Էլեգիա», «Նոկտյուրն», «Վաղարշապատի պար», «Պոեմ» դաշնամուրային մանրանվագները, «Հերոսական բալլադը» դաշնամուրի և սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, Ալեքսանդր Հարությունյանի հետ համահեղինակությամբ երկու դաշնամուրի համար գրված «Հայկական ռապսոդիան»: Նշված բոլոր ստեղծագործություններում դրսևորվել է նրա ազգային երաժշտամտածողությունը, իսկ երբեմն էլ դրանք ստեղծվել են հայկական ժողովրդական մեղեդիների օգտագործմամբ:

Ա. Բաբաջանյանը ստեղծել է բազմաթիվ երգեր հայ և ռուս բանաստեղծների խոսքերով, գրել է երաժշտություն թատերական ներկայացումների համար (Վիլյամ Սարոյանի «Իմ սիրտը լեռներում է»), կինոերաժշտություն («Առաջին սիրո երգը», «Հարսնացուն հյուսիսից», «Երջանկության մեխանիկա» և այլն):

Առնո Բաբաջանյանի արձանը Երևանում²⁹

Պատրաստիր Առնո Բաբաջանյանի մասին տեսասահիկ:

- Ի՞նչ գիտես Առնո Բաբաջանյանի մասին:
- Ա. Բաբաջանյանի ո՞ր ստեղծագործություններին ես ծանոթ:
- Ի՞նչ հանրահայտ թատերական ներկայացումների և կինոնկարների երաժշտություն է գրել Ա. Բաբաջանյանը:

²⁹ <https://ru.foursquare.com/v/առնո-բաբաջանյանի-արձան/4e8ede30490102ea52ba7ed5?openPhotoid=635cd49332529734f2e152f2>

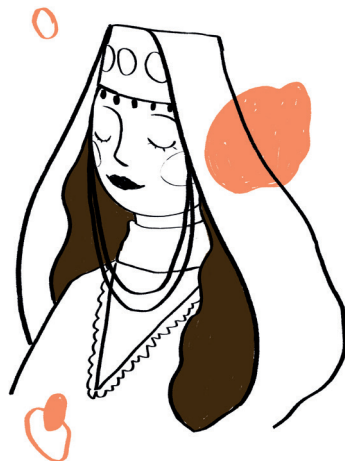

ԵԿԻՆ, ԵԿԻՆ, ՄՈԿԱՑ ԽԱՐՄՆԵՐ

Հայկական ժողովրդական երգ

Եկին՝, եկին, Մոկաց խարսներ²,
Խրախանհր, խանանհր,
Մոկաց խարսներն են քնարով,
Խրախանհր, խանանհր:

Եկին, եկին, Սեզա³ լաճեր,
Խրախանհր, խանանհր,
Սեզա լաճերն⁴ են խանճարով⁵,
Խրախանհր, խանանհր:

1. **ԵԿԻՆ** – եկան
2. **ԽԱՐՍՆԵՐ** – հարսներ
3. **ՍԵԶ** – գյուղ Արևմտյան Հայաստանում
4. **ԼԱՃ** – տղա
5. **ԽԱՆՃԱՐՈՎ** – հանճարով, շնորհալի

Նոտագրի՜ր և երգի՜ր հայկական ժողովրդական «Ասդուտ կուտ, կրկուտ» երգը:

Ելնենք սարը՝ չոր ցախ հավաքենք,
Կարմիր պուտավոր ծաղկի (կակաչի) փունջ կապենք:

ԽԱՀԱՏՈՒՐ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

(1926–1996)

Կոմպոզիտոր, քանոնահար Խաչատուր Ավետիսյանը ծնվել է 1926 թ. Լենինականում (այժմ՝ Գյումրի): 1949 թ. տեղափոխվել է Երևան: Սովորել է կոմպոզիտորներ Գրիգոր Եղիազարյանի և Էդվարդ Միրզոյանի ստեղծագործական դասարաններում:

Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում քանոն դասավանդելու տարիներին գրել է քանոնի համար ստեղծագործություններ, որոնք

չատ հայտնի են ու սիրված: Նրա երգերից են՝ «Իմ անուշ Տավիղ», «Բալենի», «Տոնական Հայաստան», «Իրիկնային» և այլն: Գրել է կոնցերտներ երկու քանոնի, շվիի համար, հեղինակ է երկու բալետի, «Խաթաբալա» և այլ ֆիլմերի, թատերական ներկայացումների երաժշտության:

Կազմավորումից ի վեր (1958 թ.) Խ. Ավետիսյանը եղել է Հայաստանի պարի պետական անսամբլի երաժշտական ղեկավարը: Նա նաև դասավանդել է Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում, որտեղ 1978 թ. երաժշտագետ Մարգարիտ Բրուտյանի հետ համատեղ ստեղծել են ժողովրդական նվագարանների ու երգեցողության ամբիոնը և հիմնադրել ամբիոնին կից՝ ազգային երաժշտարվեստին նվիրված հսկայական գրադարանը:

Պատրաստիր Խաչատուր Ավետիսյանի մասին տեսասահիկ:

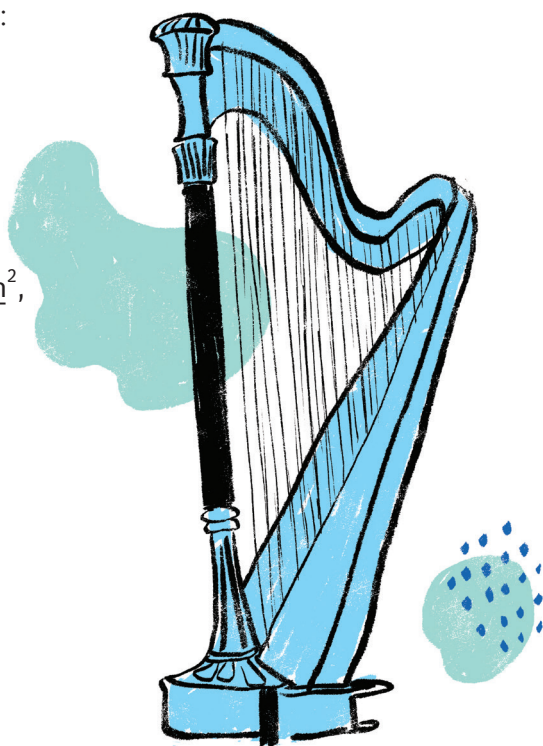
ԻՄ ԱՆՈՒՇ ՏԱՎԻՂ

Խոսք՝ Վ. Հարությունյանի
Երաժշտ.՝ Խ. Ավետիսյանի³⁰

Գիշեր ու զօր¹ դու հնչում ես,
Իմ անհւշ տավիղ,
Ասես աղբյուր կարկաչում ես,
Իմ անհւշ տավիղ,
Մերթ լալիս ես, մերթ ծիծաղում
Դու անխոս, անբառ,
Սրտիս ծայնով ղողանջում ես,
Իմ անհւշ տավիղ:

Ով որ լսում է նվագդ,
Մեր է երագում,
Նորից գալիս է մեր բակը,
Սիրտը ինձ պարզում,
Բայց ուրիշն է իմ փափագը²,
Տենչն³ իմ սիրասուն,
Սև տղին եմ անրջում ես,
Իմ անհւշ տավիղ:

Նա սիրո երգս լսեց
Բայց անսեր մնաց,
Սիրտ ուներ, բայց չհուզվեց
Ու անցավ գնաց,
Հնչիր, տավիղ, թող այս գիշեր
Երգդ վարարի,
Սրտիս ուզածն ու կարոտը
Պատմի աշխարհին:

³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=2GAD55tfV4I>

Ուրախ հնչի թող քո լարը
 Մարդկանց սրտերում,
 Թող, որ յարին գտնի յարը
 Եվ լինի գարուն:

Իմ սրտի բաժին աշխարհը
 Այս լայն աշխարհում
 Ո՞ր է, չի գալիս կանչին իմ,
 Ա՛յ անուշ տավիղ,
 Իմ անուշ տավիղ,
 Իմ տավիղ...

1. **գիշեր ու զօր** – գիշեր-ցերեկ, այստեղ՝ ամբողջ օրը
2. **տենչ** – մեծ ցանկություն, ձգտում

Ունկնդրում և դիտում

Խաչատուր Ավետիսյան. «Իմ անուշ տավիղ»³¹:

Հետաքրքիր է իմանալ

Հայաստանի պարի պետական անսամբլի ստեղծման երեք նախաձեռնողներից մեկը եղել է Խաչատուր Ավետիսյանը:

- Ներկայացրո՞ւ կոմպոզիտոր Խ. Ավետիսյանին:
- Ի՞նչ ստեղծագործությունների հեղինակ է Խ. Ավետիսյանը:
- Ի՞նչ հանրահայտ և սիրված երգերի հեղինակն է Խաչատուր Ավետիսյանը:

³¹ <https://www.youtube.com/watch?v=eFmhXliLZUU>

ԴԱՍԱԿԱՆ ՊԱՐ

Էդգար Դեգա. «Վարդագույն պարուհիներ»³²

Դասական պարն այն «այբուբենն» է, որից ծնվում են պարի բոլոր տեսակները: Դասական պարի հիմքը խորեոգրաֆիան է (*խորեոգրաֆիա* բառը կազմվել է հին հունարեն *խորեա* – «շուրջպար» և *գրաֆո* – «գրում եմ» բառերից): Դասական պարը թույլ է տալիս ճանաչել և իմանալ բալետային արվեստի բոլոր նրբությունները:

Բալետային արվեստն իր մեջ ներառում է կոմպոզիտորի, բալետմայստերի (խորեոգրաֆի) և պարողի ստեղծագործական համատեղ գործունեությունը: *Բալետը* իտալերեն *բալլարե* (ballare) բառից է, որ նշանակում է «պարել»: **Բալետը** երաժշտական թատերական ներկայացում է, որի հիմնական բաղադրիչը երաժշտության և շարժման ներդաշնակ համադրումն է:

³² <https://laz-arev-a.livejournal.com/photo/album/358/?mode=view&id=52899&page=5>

Բալետ գրելիս կոմպոզիտորները հիմնվում են գրական որևէ ստեղծագործության վրա, որն էլ դառնում է բալետի լիբրետոն (իտալերեն *լիբրե* (libre) – «գիրք» բառից, իսկ *լիբրետտո* (libretto) նշանակում է «գրքույկ»)։ Լիբրետոն, այսպիսով, բալետի բովանդակության տեքստային համառոտ շարադրանքն է։

Բալետը կատարում են պարողները և նվագախումբը։ Բալետը բաղկացած է մեկ կամ մի քանի մասերից՝ գործողություններից։ Ավանդական բալետներն ունեն նախերգանք կամ նախաբան։ Գլխավոր հերոսները

ներկայանում են *մենապարով*, որն անվանում են *վարիացիա*, *զուգապարն* անվանում են *պա-դե-դե*, իսկ *խմբապարը՝ կորդեբալետ*։

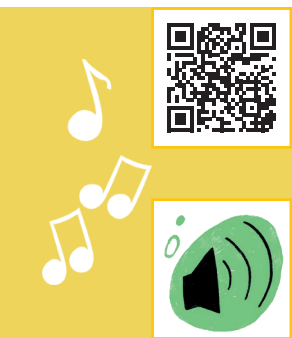
Բալետի՝ որպես արվեստի ինքնուրույն տեսակի հիմնադիրն է ֆրանսիացի բալետմայստեր, պարուսույց **Ժան-Ժորժ Նովերը** (1717-1810)։ Նա եղել է բալետի պարող ու բալետային արվեստի նորարար։ Նրան անվանում են նաև «Ժամանակակից բալետի հայր»։ Նովերն առաջարկել է բովանդակություն ունեցող բալետ՝ նշելով, որ մարդն իր մարմնի շար-

ժումներով, դիմախաղով ու մնջախաղով կարող է պատմություն պատմել։ Նովերը թատերական ներկայացումից առանձնացրեց պարային հատվածները և ստեղծեց ինքնուրույն ժանր։ Բալետի կատարման մեջ առաջարկեց թեթև, հարմար կոշիկներ, կարճ հագուստ, որ ավելի հարմար լինի պարելու, թռիչքներ և պտույտներ կատարելու համար, հրաժարվեց դիմակներից ու կեղծամներից։

Հետաքրքիր է իմանալ

Ժան-Ժորժ Նոլլերի ծննդյան օրը՝ ապրիլի 29-ը, նշվում է որպես Պարի միջազգային օր:

ՋԱՆ, ՄԱՐԱՎ ԶԱՆ

Հայկական ժողովրդական երգ

Ջան, մարավ¹ ջան,
Ջան, մարավ ջան,
Ծառի տըկի պաղ աղբյուր,
Ջան, մարավ ջան,
Արծրթե թաս՝ ոսկեջուր:

Ջան, մարավ ջան,
Մարավ ջան,
Մարավ ջան,

Խավենից² սար կանաչ էր,
Ջան, մարավ ջան,
Ջան, մարավ ջան,
Մարավ ջան,
Մարավ ջան,
Աղջիկ լաճուն ճանաչ էր,
Ջան, մարավ ջան,
Աղջիկ լաճուն ճանաչ էր:

1. **մարավ** – եղնիկ, այստեղ՝ եղնիկի պես գեղեցիկ,
2. **Խավենից** – սարի անուն

ՊՅՈՏՐ ՉԱՅԿՈՎՍԿԻ (1840–1893)

Աշխարհահռչակ կոմպոզիտոր, դիրիժոր, մանկավարժ Պյոտր Չայկովսկին ծնվել է 1840 թ. Ռուսական կայսրության Վոտկինսկ ավանում: Մանկության տարիներին նվագել է դաշնամուր: Նրա առաջին ուսուցիչը եղել է մայրը:

1848 թ. ընտանիքը տեղափոխվում է Պետերբուրգ, որտեղ նա սովորում է Իրավագիտության կայսերական ուսումնարանում, որն ավարտելուց հետո աշխատում է Արդարադատության նախարարությունում:

Ընդունվում է և զուգահեռաբար սովորում Պետերբուրգի կոնսերվատորիայում:

Պ. Չայկովսկին ստեղծել է 10 օպերա, 3 բալետ, 6 սիմֆոնիա, 104 ռոմանս, կոնցերտներ, կանտատներ, ծրագրային սիմֆոնիկ երաժշտություն, գործիքային և խմբերգային ստեղծագործություններ, դաշնամուրային մանրանվագներ և այլն: Երեխաների համար գրել է երկու դաշնամուրային շարք՝ «Մանկական ալբոմ» և «Տարվա եղանակներ»: Նրա բալետային ստեղծագործությունները նույնպես մանկական հեքիաթների վրա են հիմնված. «Կարապի լիճը» (ըստ տարբեր ազգերի այն հեքիաթների, որոնք պատմում են կարապներ դարձած կախարդված աղջիկների մասին), «Քնած գեղեցկուհին» (ըստ Շառլ Պերոյի համանուն հեքիաթի) և «Մարդուկ-Ջարդուկը» (ըստ Էննսոտ Հոֆմանի «Մարդուկ-Ջարդուկը և մկների թագավորը» հեքիաթի):

Պ. Չայկովսկու արձանը Մոսկվայի
կոնսերվատորիայի դիմաց³³

Հետաքրքիր է իմանալ

Պ. Չայկովսկին եղել է Մոսկվայի կոնսերվատորիայի առաջին պրոֆեսորը: Մոսկվայի կոնսերվատորիան կրում է Պյոտր Չայկովսկու անունը:

Պատրաստիր Պյոտր Չայկովսկու մասին տեսասահիկ:

- Ինչպե՞ս են կոչվում բալետի պարերը:
- Ո՞վ է Պյոտր Չայկովսկին:
- Ի՞նչ ստեղծագործություններ է գրել Պ. Չայկովսկին:
- Ի՞նչ մանկական ստեղծագործությունների հեղինակ է Պ. Չայկովսկին:

³³ [https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Чайковскому_\(Москва\)#/media/Файл:Tchaikovsky_statue_Moscow_Conservatory.JPG](https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Чайковскому_(Москва)#/media/Файл:Tchaikovsky_statue_Moscow_Conservatory.JPG)

Տատյանա Ֆյոդորովա.
«Չայկովսկու դիմանկարը»³⁴

ՊՅՈՏՐ ՉԱՅԿՈՎՍԿՈՒ «ՔՆԱԾ ԳԵՂԵՑԿՈՒՀԻՆ» ԲԱԼԵՏԸ

Համաշխարհային բալետների ցանկում իր ուրույն տեղն ունի Պյոտր Չայկովսկու «Քնած գեղեցկուհին» բալետը: Կոմպոզիտորը գրել է 1889 թ.՝ ըստ ֆրանսիացի հեքիաթագիր Շառլ Պերոյի համանուն հեքիաթի: Բալետի խորեոգրաֆն է Մարիուս Պետիպան: Բալետը բաղկացած է 3 գործողությունից: Գործող անձինք են թագավորը, թագուհին, արքայադուստր Ավրորան, բարի և չար փերիները, արքայազն Դեզիրեն:

Բալետը պատմում է արքայադուստր Ավրորայի մասին: Նրա ծննդյան օրը թագավոր Ֆլորեստանը հրավիրում է բոլորին՝ բացի չար փերի Կարաբոսից: Զայրույթով լցված Կարաբոսը ներխուժում է պալատ և որպես վրեժ՝ կախարդում արքայադուստերը. մատը ծակելով՝ Ավրորան հավերժ քուն կմտնի:

³⁴ [https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Чайковскому_\(Москва\)#/media/Файл:Tchaikovsky_statue_Moscow_Conservatory.JPG](https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Чайковскому_(Москва)#/media/Файл:Tchaikovsky_statue_Moscow_Conservatory.JPG)

Տարիներ անց պալատում նշում են Ավրորայի ծննդյան 20-ամյակը: Թագավորն արգելում է իլիկ կամ ծակող որևէ իր բերել պալատ: Սակայն հյուրերի մեջ հայտնվում է մի ծեր կին՝ իլիկը ձեռքին: Ավրորան վերցնում է իլիկը, մատը ծակում և անշնչացած ընկնում գետնին: Ծեր կինը վերափոխվում է չար կախարդի և հռհռալով հեռանում: Բայց Յասամանի փերին, օգնության գալով, կախարդում է, որ բոլոր ներկաները հարյուր տարի խոր քուն մտնեն: Բարի փերիները, չկարողանալով վերացնել չար կախարդանքը, կախարդում են, որ Ավրորային քնից արթնացնի անկեղծ սիրո համբույրը:

Բավական ժամանակ է անցնում այդ օրվանից: Արքայազն Դեզիրեն գնում է անտառ՝ որսի: Հայտնվում է Յասամանի փերին և բարձր ժայռին կախարդական փայտիկով ցույց տալիս Ավրորայի պատկերը, ապա արքայադստեր պարը: Երբ պատկերն անհետանում է, արքայազնը խնդրում է փերուն ցույց տալ աղջկա գտնվելու վայրը: Դեզիրեն և Յասամանի փերին գալիս են Ֆլորեստանի թագավորություն, որտեղ բոլորը խոր քնի մեջ էին: Զմայլված Ավրորայի գեղեցկությամբ՝ Դեզիրեն նրբորեն համբուրում է նրան, և կախարդանքը վերանում է:

Բալետն ավարտվում է արքայադստեր և արքայազնի հարսանիքով, որին ներկա են գտնվում Շառլ Պերոյի այլ հեքիաթների հերոսներ՝ Կարմիր գլխարկը, Մոխրոտը, Կոշկավոր կատուն և մյուսները:

Ունկնդրում

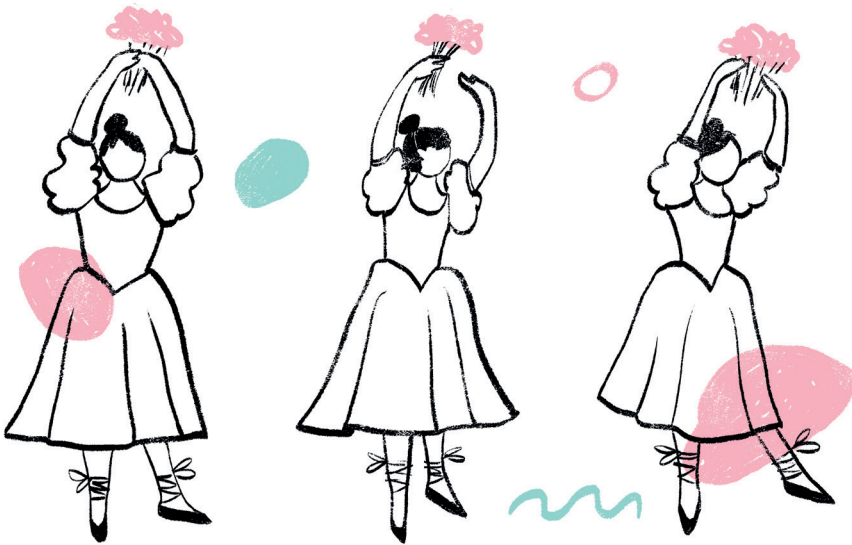
Պ. Չայկովսկի, **Վալս**՝ «Քնած գեղեցկուհին» բալետից³⁵:

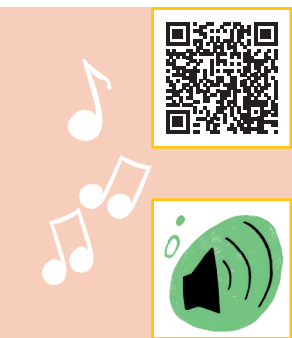
³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=FBEqq2HO-yl>

Վալս. տեսարան «Քսած գեղեցկուհին» բալետից³⁶

³⁶ <https://www.mariinsky.ru/about/exhibitions/petipa200/sleeping/>

Պ. Չայկովսկի.

Ավրորայի և Դեզիրեի զուգապարը «Քնած գեղեցկուհին»
բալետից³⁷:

Ավրորայի և Դեզիրեի զուգապարը «Քնած գեղեցկուհին» բալետից³⁸:

- Որո՞նք են Պյոտր Չայկովսկու բալետները:
- Ո՞ւմ հեքիաթի հիման վրա է ստեղծվել «Քնած գեղեցկուհին» բալետը:
- Ովքե՞ր են «Քնած գեղեցկուհին» բալետի գործող անձինք:
- Բնութագրի՞ր Վալսը «Քնած գեղեցկուհին» բալետից:

«Կերպարների բնութագրում»

³⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=xQMun9wQ1Q4>

³⁸ https://www.belcanto.ru/ballet_sleepingbeauty.html

ՔԱՅԼԵՐԳ

Խոսք՝ Հ. Սրապյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Լուսինյանի

Հէյ, զինավառ տղերք,
Հէյ, արծիվներ մեր քաջ,
Հողմ ու հրի միջով առանց,
Թող թշնամին սարսի¹
Մեր զարկերից² բազում.
Հայ զինվորին հաղթանակ է սազում:

2 անգամ

Միայն քաջությանը հաղթանակը կգա,
Անցյալը, ներկան, գալիքը վկա:

1. **սարսի** – սարսափի, վախենա
2. **զարկեր** – հարվածներ

Նոտագրի՛ր հայկական ժողովրդական «Վիճակի երգը»:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆԻ «ՍԵՎԱՆ» ԲԱԼԵՏԸ

Գևորգ Բաշինջադյան. «Առավոտը Սևանում»³⁹

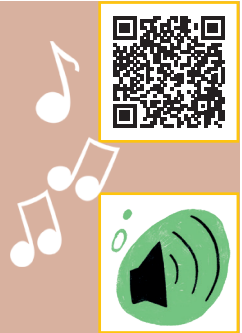
Սիրելի՛ աշակերտներ, արդեն ծանոթացել եք Գրիգոր Եղիազարյանի ստեղծագործական գործունեությանը, իսկ այժմ կծանոթանաք նրա «Սեվան» բալետին:

Գ. Եղիազարյանի «Սևան» բալետը պատկերում է նորաստեղծ Խորհրդային Հայաստանի մարդկանց կյանքը: Բալետը ստեղծվել է Լ. Լավրովսկու, իսկ վերջնական տարբերակում՝ նաև Ի. Արբատովի և Վ. Վարդանյանի լիբրետոյի հիման վրա: Ստեղծագործական աշխատանքներն ավարտվել են 1955 թ. և հաջորդ տարի բեմադրվել:

Գործողությունները տեղի են ունենում Սևանա լճի ափին գտնվող գյուղերից մեկում: Բալետի գործող անձինք գյուղի բնակիչներն են՝ ձրկ-նորսներ, հիդրոէլեկտրակայանի շինարարներ, երիտասարդներ՝ Ռու-

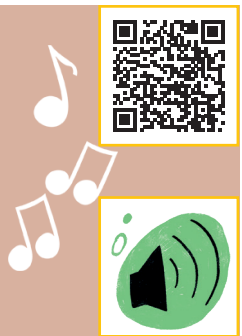
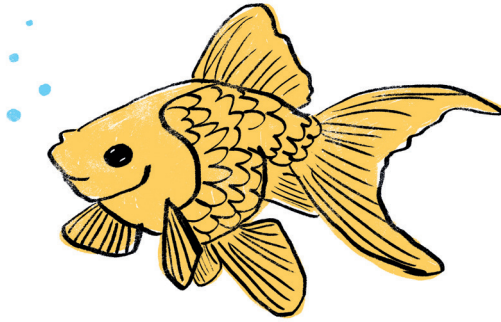
³⁹ <http://www.gallery.am/ru/database/item/965/>

զանը, ճարտարագետ Ռուբենը, ձկնորս Ազատը: Իրադարձությունների կենտրոնում այդ ժամանակաշրջանի երիտասարդության կերպարն է, որը բացահայտվում է անհատական և խմբային տեսարաններում:

Ունկնդրում

Գ. Եղիազարյան. «Ոսկե ձկնիկի պարը» «Սևան» բալետից⁴⁰:

Ունկնդրում

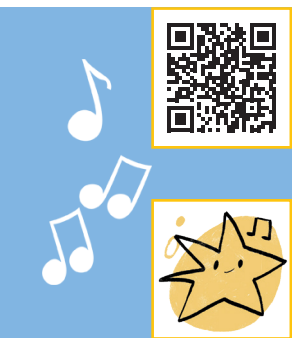
Գ. Եղիազարյան. «Էրզրումի հարսանեկան պար» հատվածը «Սևան» բալետից⁴¹:

- Ո՞վ է «Սևան» բալետի հեղինակը:
- Ի՞նչ թեմայի է նվիրված «Սևան» բալետը:
- Ովքե՞ր են «Սևան» բալետի գործող անձինք:
- Բնութագրի՛ր «Ոսկե ձկնիկի պարը» «Սևան» բալետից:

⁴⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=QmutnNCFt70>

⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=YLtRBHBcOxM>

ՍԵՎԱՆԻ ԼՈՒՅՍԵՐԸ

Խոսք՝ Ս. Մուրադյանի
Երաժշտ.՝ Յու. Գևորգյանի

Իմ Սևան, իմ ծովակ,
Քո նազուն, ջինջ աչքերն եմ ես սիրում,
Իմ Սևան կապուտակ,
Լույս և հույս կա քո պարզ ջրերում:

Կրկներգ

Ես քեզնով եմ հպարտ,
Լույս ես դու, իմ ուժն ես անպարտ,
Դու երազ, երգ, իմ Սևան,
Քո ժպիտն է հասնում Երևան:

Մի՛ տխրիր, քեզ համար
Քույր Արփան է իր ծով խինդը բերում,
Որ ծփաս դարեդար
Մեր չքնաղ, մեր հայոց լեռներում:

Կրկներգ

1. **նազուն** – նազանի
2. **ջինջ** – պարզ, մաքուր, անաղարտ
3. **ծփալ** – ալիքվել
4. **անպարտ** – անհաղթ, չհաղթվող, չպարտվող

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՐ

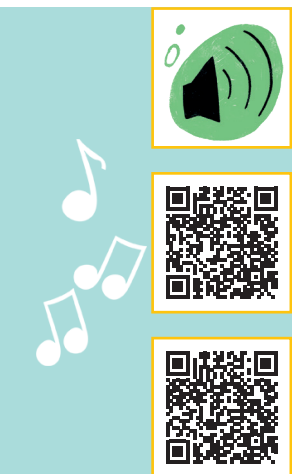

Աշխարհում կան ժամանակակից պարերի բազմաթիվ տեսակներ: 20-րդ դարում ժամանակակից պարերի համար հիմք է հանդիսացել ազատ պարը: Ժամանակակից պարերը ստեղծվել են Եվրոպայի և ԱՄՆ-ի ակումբներում երիտասարդների կողմից: Ժամանակակից պարի տեսակներից են՝ ջազ-մոդեռնը (ընդունում է 20-րդ դարի մարդու-պահանջներին համապատասխան շարժումները՝ մերժելով ավանդա-

կան բալետի շարժումները), էլեկտրոդանսը (սկսում են պարել աջ ձռքի արմունկը դեպի վեր պարզած), ջամփսթայլը (ցատկերով պար), բրեքդանսը և այլն:

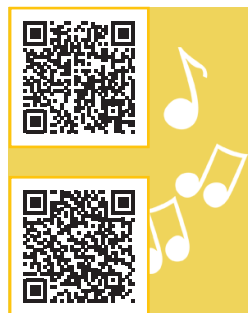
Բրեքդանսը (անգլ.՝ breakdance, թարգմանաբար նշանակում է «կոտրտված պար») հիփ-հոփ մշակույթի հիմնական ուղղություններից է: 1970-ական թթ. այն ստեղծել են ԱՄՆ-ի բնակիչ՝ աֆրոամերիկացի երիտասարդները: Այն պարում են գետնին ձեռքերով հենվելով, պառկելով կամ գլխիվայր «կանգնելով»:

Ունկնդրում և դիտում

Դիտիր բրեքդանս՝ երեխաների կատարմամբ⁴²,
ջազ-մոդերն⁴³, էլեկտրոդանս⁴⁴ և ջամբիսթայլ⁴⁵
պարերը:

- Որո՞նք են ժամանակակից պարերը:
- Ե՞րբ են ստեղծվել ժամանակակից պարերը:
- Ովքե՞ր են ստեղծել ժամանակակից պարերի տեսակները:

ՄԱՅՐԻԿ

Խոսք՝ Ա. Բարսեղյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Գրիգորյանի⁴⁶

Երգեր կան շատ
Քո մասին, իմ մայրի՛կ,
Նորն է ծնվել քեզ համար,
Քեզ համար եմ ես երգում
Երգը քո նոր, իմ մայրի՛կ:

2 անգամ

Լա, լա, լա, լա, լա

2 անգամ

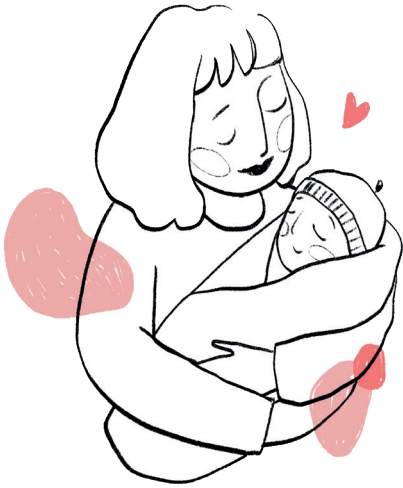
⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=KsXwlgParN4>

⁴³ <https://www.youtube.com/watch?v=DfzqvbbogFg&t>

⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=NMd8CdzSQog>

⁴⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=TdwfpiUi6QE>

⁴⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=1TSIWRr3vSs>

Ինչ էլ լինի, ես քեզ միշտ կհիշեմ,
 Իմ աննման, սուրբ մայրիկ,
 Քեզ այս երգն եմ նվիրում
 Երգը քո նոր, իմ մայրիկ:

2 անգամ

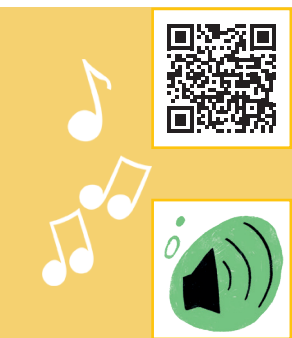
Լա, լա, լա, լա, լա

2 անգամ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՎ ՊԱՐԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՐՆԵՐ

Երաժշտության մեջ և պարարվեստում հաճախ կարող ենք հանդիպել տիկնիկի կերպարին: Դեռևս հին ժամանակներից տիկնիկները եղել են երեխաների սիրելի խաղալիքը, որոնց տվել են անուններ, նրանց համար կարել հագուստներ և ընդունել որպես իրենց մտերիմը: Քանի որ տիկնիկների ձեռքերն ու ոտքերը կտրուկ են շարժվում, այդ պատճառով կոմպոզիտորներն իրենց երկերում տիկնիկի կերպարը նույնպես ստեղծում են նրա շարժումներին համապատասխան՝ ստակկատոների (ինչյունների կտրուկ, անջատ, ընդհատ կատարում) կիրառմամբ:

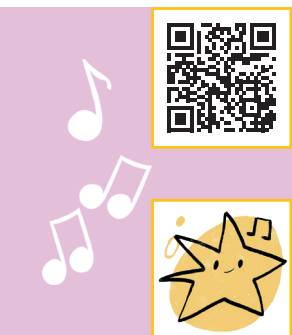
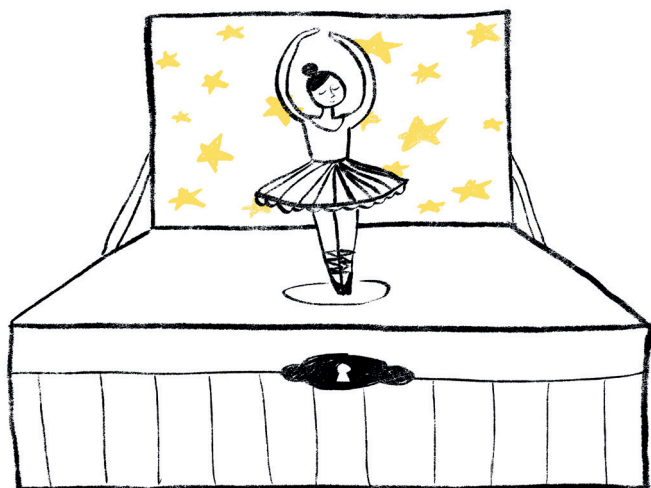

Ունկնդրում

Է. Միրզոյան. «Տիկնիկների պարը»:

Կատարիր տիկնիկներին և խաղալիք զինվորիկներին
համապատասխան շարժումներ:

Օրոր

Խոսք՝ Սարմենի
Երաժշտ.՝ Գ. Արմենյանի

Օրոր, օրոր, իմ տիկնիկ,
Օրոր, օրոր, սիրունիկ,
Թաթիկներդ մի՛ շարժիր,
Աչիկներդ պինդ փակիր:

Կրկներգ

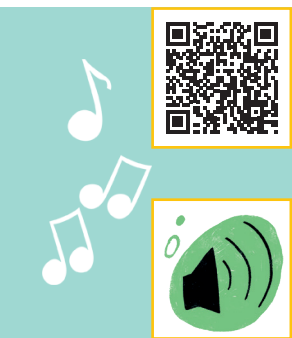
Օրոր, օրոր, իմ ծաղիկ,
Օրոր, օրոր, սիրունիկ,
Տիկնիկ ջան, Շուշիկ ջան,
Նանիկ արա անուշիկ: | 2 անգամ

Քեզ նոր շորեր կկարեմ,
Ինձ հետ այգի կտանեմ,
Ծառերի տակ խաղ կանենք,
Ծիտիկի հետ երգ կասենք:

Կրկներգ

Օրոր, օրոր, իմ ծաղիկ,
Օրոր, օրոր, սիրունիկ,
Ծիտիկ ջան, Շուշիկ ջան,
Նանիկ արա անուշիկ:
Տիկնիկ ջան, Շուշիկ ջան,
Նանիկ արա անուշիկ:

Ունկնդրում

Դ. Շոստակովիչ. «Կատակ-վալս»⁴⁷:

- Ո՞ր կոմպոզիտորների տիկնիկի պարերին ու երգերին ես ծանոթ:
- Երաժշտական ի՞նչ արտահայտչամիջոցներով են առավել հաճախ բնութագրվում տիկնիկները երաժշտության մեջ:

Դ. Շոստակովիչի «Կատակ-վալսը» նվագակցել մանկական այնպիսի նվագարաններով, որոնք բնութագրում են տիկնիկին. եռանկյունի, զանգուլակ, մետաղաֆոն:

⁴⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=30xutYIEDkM>

Ամփոփիչ հարցեր

1. Ի՞նչ է պարը:
2. Պարի ի՞նչ տեսակներ կան:
3. Ո՞վ է դասական բալետի հիմնադիրը:
4. Ինչո՞ւ է պարարվեստի միջազգային օրը նշվում Ժ.-Ժ. Նովերի ծննդյան օրը:
5. Ո՞ր բառից է առաջացել «բալետ» անվանումը:
6. Ի՞նչ բալետներ գիտես:
7. Անվանի՞ր ժամանակակից պարերը:
8. Նկարագրի՛ր բրեքդանսը:

«Կլոր սեղան»

ԹԵՄԱ 2

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ, ԿԻՆՈՅՈՒՄ, ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՄ: ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԸ

ԹԵՄԱ 2.1

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԹԱՏՐՈՆ

Թատրոնը արվեստի տեսակ է, որը բացահայտում է աշխարհը հանդիսատեսի աչքի առջև դերասանների կատարած գործողությունների միջոցով, այսինքն՝ դերասանական խաղով: Թատերական արվեստը հիմնվում է արվեստի այլ տեսակների՝ գրականության, գեղանկարչության, քանդակագործության, ճարտարապետության (դեկորացիա), երաժշտության, պարարվեստի վրա: Թատերական արվեստում միավորվում են դրամատուրգի, ռեժիսորի, նկարչի, կոմպոզիտորի, դերասանի ստեղծագործական ջանքերը: Թատրոնում **գեղարվեստական կերպարի** կրողը դերասանն է, որն իր դերասանական խաղով հանդիսատեսի առջև մեկնաբանում է իր հերոսի խոհերը, ապրումներն ու զգացումները: Գեղարվեստական կերպարը բացահայտվում է թատրոնին բնորոշ արտահայտչամիջոցներով: Դրանք են՝ դերասանի խաղ, մնջախաղ, դիմախաղ, դիմահարդարում, բեմական հագուստ, լուսավորություն, դեկորացիա և այլն:

Ներկայումս Հայաստանում կան թատրոններ և՛ մեծահասակների, և՛ մանուկների համար: Թատերախմբեր են գործում նաև Սփյուռքում:

Երաժշտությունը թատրոնում առանձնահատուկ տեղ ունի: Թատերական ներկայացումների կարևոր բաղադրիչը հնչող, գործողությանն ուղեկցող երաժշտությունն է, իսկ երաժշտական կոմեդիայի թատրոնում դերասանները ոչ միայն խոսում, այլև երգում են:

Բազմաթիվ կոմպոզիտորներ երաժշտություն են ստեղծել նաև թատերական ներկայացումների համար: Արամ Խաչատրյանն, օրինակ, գրել է երաժշտություն ռուս բանաստեղծ Միխայիլ Լերմոնտովի «Դիմակահանդես» դրամայի համար, Առնո Բաբաջանյանը՝ Վիլյամ Սարոյանի «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսի համար և այլն: Թատերական ներկայացումների համար երաժշտություն են գրել նաև Է. Գրիգոր, Ֆ. Մենդելսոնը և ուրիշներ:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ Թատրոնի համաշխարհային օրը նշվում է մարտի 27-ին: Տոնի ավանդական նշանաբանն է «Թատրոնը որպես ժողովուրդների միջև խաղաղության ամրապնդման և փոխըմբռնման միջոց»:

ԳԱՐՈՒՆ

Խոսք՝ Հ. Հայրապետյանի
Երաժշտ.՝ Կ. Զաքարյանի

Եկավ գարունն ու արև,
Բացվեց ծաղիկ ու տերև,
Կանաչազարդ գարունքին
Տանք համբույրներ ու բարև:
Լճ, լճ, լճ, լճ.....

2 անգամ

Գարունը վարդ է բերել
Դաշտերին զարդ է բերել,
Մեր պարտեզի ծառերին
Կանաչ սաղարթ է բերել:
Լճ, լճ, լճ, լճ.....

2 անգամ

Նոտագրի՜ր հայկական ժողովրդական «Հանիկ նայ»
երգը: Չափ տուր և երգի՜ր:

ՖԵԼԻՔՍ ՄԵՆՂԵԼՍՈՆ-ԲԱՐՏՈԼԴԻ (1809–1847)

Կոմպոզիտոր, դիրիժոր, դաշնակահար, երաժշտական և հասարակական գործիչ Ֆելիքս Մենդելսոն-Բարտոլդին ծնվել է 1809 թ. Գերմանիայում՝ ազնվականի ընտանիքում: Նա ինը տարեկանից որպես դաշնակահար համերգային ելույթներ է ունեցել, իսկ մի քանի տարի անց սկսել է ստեղծագործել:

Գերմանացի բանաստեղծ Հայնրիխ Հայնեն նրան անվանել է «Փոքրիկ հրաշք», իսկ գերմանացի կոմպոզիտոր Ռ. Շումանը՝ «19-րդ դարի Մոցարտ»:

1843 թ. Ֆ. Մենդելսոնի ջանքերով Լայպցիգ քաղաքում հիմնադրվել է կոնսերվատորիա, որն առաջինն էր Գերմանիայում:

Կոմպոզիտորը ստեղծել է սիմֆոնիաներ, կոնցերտներ (որոնցից մեծ ճանաչում ունի Ջուբակի և նվագախմբի համար գրված կոնցերտը), դաշնամուրային ստեղծագործություններ (այդ թվում «Երգեր առանց խոսքի» դաշնամուրային մանրանվագների շարքը), երաժշտությունն թատերական ներկայացումների համար (լայն ճանաչում ունի «Ամառային գիշերվա երազը»՝ ըստ Շեքսպիրի համանուն կատակերգության) և այլն:

Ֆ. Մենդելսոնն իր կյանքի վերջին տարիներն ապրել է Բեռլինում, որտեղ և գտնվում է կոմպոզիտորի տուն-թանգարանը:

- Ի՞նչ գիտես կոմպոզիտոր Ֆ. Մենդելսոնի մասին:
- Ի՞նչ ուսումնական հաստատություն է հիմնադրել Ֆելիքս Մենդելսոնը Գերմանիայում:
- Ի՞նչ ստեղծագործությունների հեղինակ է Ֆելիքս Մենդելսոնը:

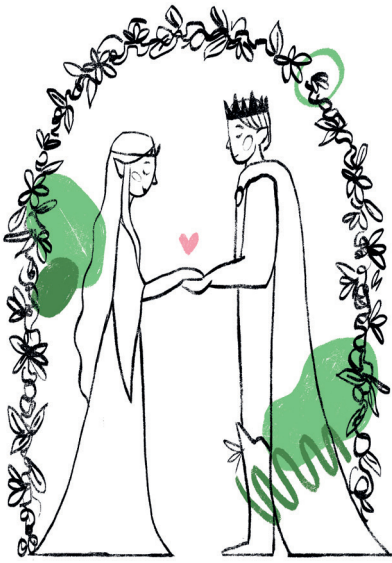

Ֆ. Մենդելսոնի արձանը Լայպցիգում⁴⁸

Ֆ. ՄԵՆԴԵԼՍՈՆԻ «ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԳԻՇԵՐՎԱ ԵՐԱԶԸ»

Տասնյոթ տարեկան հասակում Մենդելսոնը երաժշտություն՝ նախ-երգանք է գրում «Ամառային գիշերվա երազը» ներկայացման համար: Դա անգլիացի մեծ թատերագիր Ուիլյամ Շեքսպիրի համանուն հեքիաթային կատակերգության բեմականացումն էր: Այստեղ առկա է կախարդական անտառ՝ իր էլֆերով, փերիներով, էլֆերի թագավորով, թագուհիով, նաև չարաճճի Պակով: Մենդելսոնն իր երաժշտությամբ «պատկերում է» կախարդական անտառի հեքիաթային կյանքը ամառային գիշերով, նկարագրում այնպիսի կերպարներ, որոնք առավել հոգեհարազատ են իրեն՝ լուսավոր, երևակայական, նուրբ, քնարական: Երաժշտությունը լի է նաև ջերմեռանդ և ուրախ հումորով: Այս ամենը երջանիկ ավարտ է ունենում կախարդական աշխարհի տիրակալի և ևս երկու զույգի ամուսնությամբ:

⁴⁸ [https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Мендельсону_\(Лейпциг\)#/media/Файл:Felix_Mendelssohn_Bartholdy_Denkmal_Leipzig_2011.jpg](https://ru.wikipedia.org/wiki/Памятник_Мендельсону_(Лейпциг)#/media/Файл:Felix_Mendelssohn_Bartholdy_Denkmal_Leipzig_2011.jpg)

Ավելի հասուն տարիքում Մենդելսոնը վերանայում է այս նախերգանքը և ավելացնում մի քանի համար, որոնցից մեկն էլ հանրահայտ «Հարսանեկան քայլերգն» էր (1842 թ.): Քայլերգը հնչում է Շեքսպիրի հերոսների՝ թագավորի և թագուհու ամուսնության ժամանակ, նաև անտառում բնակվող հեքիաթային ևս երկու զույգերի հարսանիքին, որը ոչ այլ ինչ էր, քան ծաղր հարսանեկան ճոխ արարողությունների նկատմամբ:

Որպես հարսանեկան արարողության հիմնական երաժշտություն՝ «Քայլերգն» ընտրվեց այն բանից հետո, երբ հնչեց Պրուսիայի թագաժառանգ Ֆրիդրիխի և Անգլիայի արքայադուստր Վիկտորիայի հարսանիքին (1858 թ.):

Ունկնդրում

Ֆ. Մենդելսոն. «Հարսանեկան քայլերգը» «Ամառային գիշերվա երազը» ստեղծագործությունից⁴⁹:

- Ո՞ր հեղինակի հեքիաթային կատակերգության բեմադրության համար է Ֆ. Մենդելսոնը գրել «Ամառային գիշերվա երազը»:
- Ովքե՞ր են «Ամառային գիշերվա երազը» կատակերգության հերոսները:
- Բնութագրի՞ր «Ամառային գիշերվա երազը» ստեղծագործության գլխավոր հերոսներին:

⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=4ybnayL-cPs>

Հայ գրականության մեջ **Քաջ Նազարի** պատմությունը սիրված թեմա է, որին անդրադարձել են նաև կոմպոզիտորները. նշենք Հարո Ստեփանյանի «Քաջ Նազար» օպերան, Գևորգ Արմենյանի նույնանուն բալետը: «Քաջ Նազար» թատերական ներկայացման համար երաժշտություն և վախկոտ, պարծենկոտ, մեծամիտ, ծույլ Նազարին բնութագրող երգ է ստեղծել կոմպոզիտոր Մարտին Վարդազարյանը, որը կսովորեք երգել, բայց չեք նմանվի նրան, քանի որ պատահաբար, հանգամանքների բերումով թագավոր դարձած Նազարի և նրա նմանների անկումը խիստ ցավոտ է լինում:

Նկար Դերենիկ Դեմիրճյանի «Քաջ Նազար» պիեսից⁵⁰

⁵⁰ <https://matyan.am/2022/07/05/դերենիկ-դեմիրճյան-քաջ-նազար-համառոտ/>

ՆԱԶԱՐԻ ԵՐԳԸ

Խոսք՝ Ա. Սահակյանի
Երաժշտ.՝ Մ. Վարդազարյանի

Ա՛յ աման, ա՛յ աման, այ աման,
Թագավոր լինելուց լավ բան...
Կե՛ր, խմի՛, քե՛ֆ արա շարունակ,
Աշխարհը խալի է ոտիդ տակ:

Աշխարհը հենց ես եմ, ի՞նչ աշխարհ,
Աշխարհը քիչ է ինձ համար,
Բոլորն աղոթում են ինձ արդեն,
Կարո՞ղ է աստված եմ, չգիտեմ:

Չէ՛, մարդիկ ստեր են հորինում,
Իսկ հետո ստերին հավատում:
Աշխարհը որ սարսաղ¹ չլինի,
Նազարը թագավոր չի լինի:

Ա՛յ աման, ա՛յ աման, այ աման,
Թագավոր լինելուց լավ բան...
Կե՛ր, խմի՛, քե՛ֆ արա անդադար,
Մարդիկ էլ մեռնեն քեզ համար:

1. սարսաղ – հիմար, տհաս

- Հայ կոմպոզիտորներից ովքեր են իրենց ստեղծագործություններում անդրադարձել «Քաջ Նազար» հեքիաթին:
- Ինչպիսի հերոս է Քաջ Նազարը:
- «Քաջ Նազար» ներկայացման համար ո՞վ է գրել երաժրշտություն:
- Ինչպե՞ս է Մ. Վարդազարյանը բնութագրում Նազարին:

Հետաքրքիր է իմանալ

Հայաստանում թատրոնի մասին հիշատակումները վերաբերում են Ք.ա. 2-րդ դարին՝ Արտաշես Առաջին արքայի թագավորության տարիներին: Առաջին թատրոնը Ք.ա. 69 թ. կառուցել է Տիգրան Երկրորդը (Տիգրան Մեծը) Տիգրանակերտում: Նրա որդին՝ Արտավազդ Երկրորդը, թատերական արվեստի զարգացումը շարունակել է Արտաշատում, որտեղ ոչ միայն ներկայացումներ են բեմադրվել, այլև ինքը հեղինակել է թատերական երկեր, նաև հանդես եկել որպես դերասան:

ԹԵՄԱ 2.2 | ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԻՆՈԱՐՎԵՍ

Կինոն տեսողական շարժուն պատկերների համադրական (սինթետիկ) արվեստի տեսակ է: Կինոարվեստի համար հիմք է հանդիսանում գրականությունը (սցենար), գեղանկարչությունը (դեկորացիա), թատրոնը (դերասանական խաղ), երաժշտությունը (նվագարանային երաժրշտություն, երգ): Սկզբում կինոն գոյություն ուներ առանց հնչյունավորման, նկարահանում էին համր ֆիլմեր (համր ֆիլմերի ճանաչված դերասան է եղել Չարլի Չապլինը): Առաջին հնչյունային ֆիլմը նկարահանվել է 1928 թ.:

Հայկական կինեմատոգրաֆիայի, «Հայֆիլմ» կինոստուդիայի հիմնադիրը կինոդերասան, ռեժիսոր, բազմաթիվ ֆիլմերի սցենարների հեղինակ Համո Բեկնազարյանն է: 1926 թ. Նա Նկարահանել է հայկական առաջին գեղարվեստական ֆիլմը՝ «Նամուս», իսկ 1935 թ.՝ հայկական առաջին հնչյունային ֆիլմը՝ «Պեպո», որի երաժրչտության հեղինակը Արամ Խաչատրյանն է:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ (1903–1978)

Աշխարհահռչակ կոմպոզիտոր, դիրիժոր, երաժշտական և հասարակական գործիչ Արամ Խաչատրյանը ծնվել է 1903 թ. Թիֆլիսում: Դեռ մանկուց հաղորդակից է եղել կովկասյան ժողովուրդների երաժշտությանը, ինչը հետագայում օգտագործել է իր ստեղծագործություններում: Արամ Խաչատրյանը նվագել է դպրոցական նվագախմբում, բայց մասնագիտացված երաժշտությամբ սկսել է զբաղվել

տասնյոթ տարեկանից, երբ առաջին անգամ տեսել է թավջութակ նվագարանը: Այն ժամանակ Խաչատրյանը սովորում էր Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան համալսարանի կենսաբանության ֆակուլտետում: Կիսատ թողնելով ուսումը համալսարանում՝ Խաչատրյանն ընդունվում է Մոսկվայի Գնեսինների անվան երաժշտական ուսումնարան, ապա՝ Չայ-

կովսկու անվան պետական կոնսերվատորիայի կոմպոզիցիայի բաժին: Նրա դասախոսն էր ռուս նշանավոր կոմպոզիտոր Նիկոլայ Մյասկովսկին: Կոնսերվատորիան ավարտում է գերազանցությամբ, և նրա անունը մինչ օրս ոսկե տառերով գրված է կոնսերվատորիայի մարմարյա պատվո տախտակին:

Արամ Խաչատրյանը հայկական ազգային դասական բալետի և ազգային դասական սիմֆոնիայի հիմնադիրն է: Իր առաջին բալետը նա անվանել է «Երջանկություն», որը հետագայում փոփոխությունների է ենթարկել և վերանվանել «Գայանե»: 1950-ական թթ. ավարտել է «Սպարտակ» բալետը, որը 1956 թ. բեմադրվել է Մոսկվայի Մեծ թատրոնում: Նա գրել է 3 սիմֆոնիա, որոնցից 2-րդը նվիրված է Հայրենական մեծ պատերազմին: Գրել է կոնցերտներ դաշնամուրի և նվագախմբի համար, ջութակի և նվագախմբի համար, թավջութակի և նվագախմբի համար:

Արամ Խաչատրյանը նվագարանային գործերի թվում երեխաների համար գրել է երկու տետրից բաղկացած մանկական ալբոմ:

Գրել է թատրոնի համար երաժշտություն և կինոերաժշտություն: Լավագույն կինոնկարներից են «Պեպոն» (1935 թ.), «Ջանգեզուրը» (1938 թ.):

«**Ջանգեզուր**» ֆիլմում փառաբանում է Հայրենիքը, Սյունյաց աշխարհը և քաջ հայորդիներին, ովքեր պահեցին և պաշտպանեցին Ջանգեզուրը:

Մարտիրոս Սարյան.

«Արամ Խաչատրյանի դիմանկարը»⁵¹

⁵¹ [https://hy.wikipedia.org/wiki/Արամ_Խաչատրյանի_դիմանկար_%28Սարյան%29#/media/Պատկեր:Portrait_of_Aram_Khachaturian_\(Saryan\),_1944.jpg](https://hy.wikipedia.org/wiki/Արամ_Խաչատրյանի_դիմանկար_%28Սարյան%29#/media/Պատկեր:Portrait_of_Aram_Khachaturian_(Saryan),_1944.jpg)

Արամ Խաչատրյանի արձանը Երևանում՝ իր անունը կրող համերգասրահի դիմաց⁵²

Ունկնդրում

«**Ելեք, քաջեր հայկազուն**» հայրենասիրական երգը «Զանգեզուր» կինոնկարից⁵³: Երաժշտության մշակումը՝ Արամ Խաչատրյանի:

Արամ Խաչատրյան.

«**Զանգեզուրյան քայլերգ**»՝ «Զանգեզուր» կինոնկարից⁵⁴:

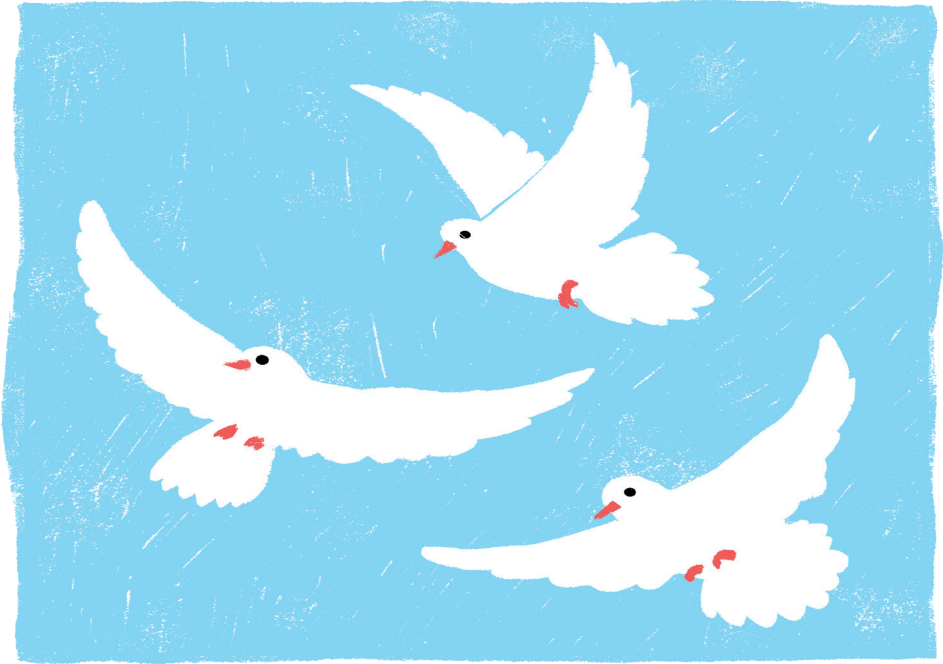
Պատրաստվիր Արամ Խաչատրյանի մասին տեսասահիկ:

⁵² <https://hushardzan.am/ru/archives/13574>

⁵³ <https://www.youtube.com/watch?v=wQ17zZsB150>

⁵⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=wJSXZ9AEiKw>

Կինոերաժշտություն են ստեղծել նաև կոմպոզիտորներ Աշոտ Սաթյանը, Արտեմի Այվազյանը, Առնո Բաբաջանյանը, Գևորգ Արմենյանը, Էդվարդ Միրզոյանը, Ալեքսանդր Հարությունյանը, Ղազարոս Սարյանը, Էդգար Հովհաննիսյանը, Յուրի Հարությունյանը, Ռոբերտ Ամիրխանյանը, Տիգրան Մանսուրյանը և ուրիշներ:

«Ճերմակ անուրջներ» ֆիլմը նկարահանվել է 1984 թ. «Հայֆիլմ» կինոստուդիայում: Կինոնկարի հիմքում Վահան Թոթովենցի «Աղավնիներ» պատմվածքն է: Ֆիլմը պատմում է Արամի և Լիլոյի մասին, ովքեր մանկուց միասին էին մեծացել, իսկ հասուն տարիքում սիրահարվել միմյանց: Լիլոյի հայրը աղավնիներ էր պահում և, հանուն դստեր երջանկության, մեծ զոհողության է գնում՝ հրաժարվելով իր աղավնիներից:

Ֆիլմի երաժշտության հեղինակը Տիգրան Մանսուրյանն է: Ֆիլմի նուրբ զգացմունքայնության ու հանդիսատեսի կողմից այդքան քնքշորեն սիրված լինելու մեջ իր անփոխարինելի դերն ունի նաև Մանսուրյանի երաժշտությունը: Ֆիլմում երկինքը ասես լցված է ոչ միայն աղավնիներով, այլև այդ երաժշտության հնչյուններով:

Տեսարան «Ճերմակ անուրջներ» կինոնկարից

Ունկնդրում

Տիգրան Մանսուրյան. հատված «Ճերմակ անուրջներ» կինոնկարից⁵⁵:

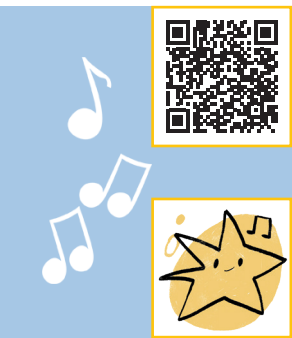
- Ինչպիսին էր կինոարվեստը իր ստեղծման առաջին շրջանում:
- Բնչ է նշանակում «համր կինո»:
- Բնչ է նշանակում «հնչյունային կինո»:
- Հայ կոմպոզիտորներից ովքեր են երաժշտություն ստեղծել կինոնկարների համար:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ կինոնկարահանման առաջին սարքը կոչվել է «Սինեմատոգրաֆ»: Այն հայտնագործել են ֆրանսիացիներ Օգյուստ և Լուի Լյումիեր եղբայրները: Կինոյի միջազգային օրը նշվում է դեկտեմբերի 28-ին՝ այն օրը, երբ Լյումիեր եղբայրները հանդիսատեսին ցուցադրեցին առաջին շարժվող կադրերը:

⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=UMnspUG2ez0>

ԻՄ ԵՐԵՎԱՆ

(«Առաջին սիրո երգը» կինոնկարից)

Խոսք՝ Վ. Հարությունյանի
Երաժշտ.՝ Ա.Բաբաջանյանի⁵⁶

Այստեղ եմ ծնվել ես, այստեղ մեծացել,
Այս ջուրը խմել սառնորակ,
Հազար ճանապարհ ես իմ դեմ դու բացել,
Իմ լավ, հարազատ իմ քաղաք:

Քարդ քարիդ եմ շարել,
Քեզ հետ հասակ եմ առել,
Իմ Երևան,
Քո ամեն շենքի հետ
Ես իմ կյանքն եմ կապել առհավետ:

Կրկներգ

Քեզ միշտ սիրել եմ, իմ վարդագույն ընկեր,
Քեզնով ապրել եմ, քեզ միշտ երգել,
Դու՝ անխավար լույսի տուն, Երևան,
Ամեն հայի հույսի տուն, Երևան:

2 անգամ

Սիրում եմ գարունդ փարթամ ու լուսեղ,
Աշունդ՝ ոսկե մի երազ,
Նորքիդ բարդիները նազուկ ու վսեմ,
Ջանգվիդ կոհակները փիրուզ:

Քեզ հետ կիսել եմ ես միշտ
Թե՛ խնդություն և թե՛ վիշտ,
Իմ Երևան,
Քո կանաչ սրտի հետ
Ես իմ սիրտն եմ կապել առհավետ:

Կրկներգ

⁵⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=-bFt4menUil>

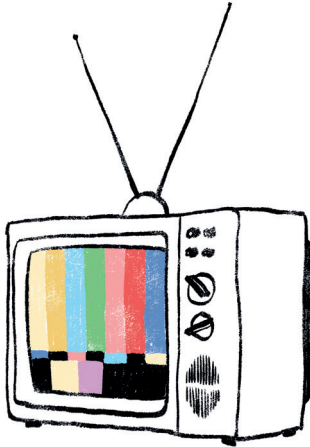
- Դիտել ես «Առաջին սիրո երգը» կինոնկարը:
- Ո՞ր երգն ես սովորել «Առաջին սիրո երգը» կինոնկարից:
- Ինչպե՞ս է գովերգվում քաղաքամայր Երևանը Ա. Բաբաջանյանի երգում:

Պետո Պողոսյան. «Երևան»¹

¹ https://www.facebook.com/petopoghossyanartwork/?locale=ru_RU

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Հեռուստատեսությունը արվեստի տեսակ է, որի միջոցով հնարավոր է հեռու տարածություններից ներկայացնել մարդկանց կյանքն իր լավ ու վատ կողմերով, հաղորդել բազմապիսի իրադարձություններ, իրավիճակներ: Հեռուստատեսությունը արվեստի տեսակներից ամենաերիտասարդն է, բայց և ամենատարածվածը: Այն զանգվածային տեսահաղորդման միջոց է, որով միլիոնավոր մարդիկ տեղեկանում են աշխարհում տեղի ունեցող իրադարձություններին:

Գունավոր հեռուստացույցի առաջին համակարգը ստեղծել է հայ ճարտարագետ Հովհաննես Ադամյանը: 1925 թ. նա ցուցադրել է «Հեռատես» կոչվող առաջին եռագույն հեռուստացույցը, որը ժամանակակից գունավոր հեռուստացույցների նախատիպն է:

Հայաստանի հեռուստատեսությունը հիմնադրվել է 1955 թ., իսկ առաջին եթերը կայացել է 1956 թ.: Հայկական և համաշխարհային հեռուստատեսությունը տարիների ընթացքում մեծ զարգացում է ապրել:

Երաժշտությունը հեռուստատեսության անբաժան մասն է: Հեռուստատեսությամբ ներկայացվում են կոմպոզիտորների, երաժշտական ստեղծագործությունների, երաժշտական կյանքի իրադարձությունների մասին հաղորդումներ, համերգային կատարումներ՝ լայն զանգվածներին, հատկապես հեռավոր մարզերի բնակչությանը հնարավորություն տալով հաղորդակցվել արվեստի, այդ թվում երաժշտության հետ:

Հետաքրքիր է իմանալ

Իսկ դու գիտե՞ս, որ Հեռուստատեսության համաշխարհային օրը նշվում է նոյեմբերի 21-ին: Տոնի հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ հեռուստատեսությունը աշխարհում տեղի ունեցող կարևոր իրադարձությունների մասին տեղեկացնող միջոց է:

Տարբեր **հաղորդումների, գովազդների** ժամանակ հնչում են ժողովրդական, դասական և ժամանակակից երաժշտության սիրված և առավել հայտնի հատվածներ: Օրինակ՝ Ավետ Տերտերյանի Երրորդ սիմֆոնիայից հատվածներ: «Շանթ» հեռուստաընկերության եղանակի տեսությունը հեռարձակելիս հնչում է հայկական ժողովրդական «Հով արեք» երգի նվագարանային կատարումը:

Ունկնդրում

Հայկական ժողովրդական երգ «**Հով արեք**» Կոմիտասի կատարմամբ⁵⁷:

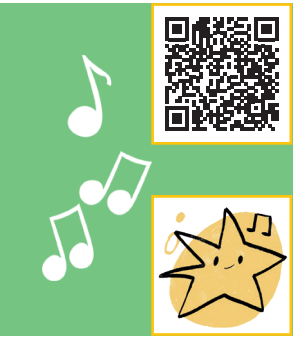
Ժորա Հայրապետյան, «Առավոտը լեռներում»⁵⁸

⁵⁷ https://www.youtube.com/watch?v=-DLY9HY_Dal

⁵⁸ https://ic.pics.livejournal.com/david_vanyan/31400894/198009/198009_900.jpg

ՀՈՎ ԱՐԵՔ

Հայկական ժողովրդական երգ⁵⁹

Հով արեք, սարեր ջան, հով արեք,

Իմ դարդին դարման արեք:–

2 անգամ

Սարերը հով չեն անում,

Իմ դարդին դարման անում:

2 անգամ

Ամպեր, ամպեր, մի քիչ զով արեք,

Վարար անձրև թափեք, ծով արեք.

Գեշ մարդու օր-արևը

Սև հողի տակով արեք:

2 անգամ

Հով արեք, ամպեր ջան, հով արեք,

Իմ դարդին դարման արեք:–

Ամպերը հով չեն անում,

2 անգամ

Իմ դարդին դարման անում:

2 անգամ

Սարեր, ձորեր, դաշտեր ու ջրեր,

Մարմանդ-մարմանդ վազող աղբյուրներ,

Մի վեր կացեք, իմացեք,

Տեսեք իմ սրտի ցավեր:

Երաժշտությունը մեծ դեր ունի նաև գովազդներում: Գովազդի միջոցով մարդիկ տեղեկանում են տարբեր երկրների արտադրանքներին: Տարբեր ապրանքանիշեր գեղեցիկ ու ճաշակով նկարահանված գովազդի շնորհիվ են լայն տարածում գտնում բնակչության կենցաղում: Երաժշտությունն, անշուշտ, կարևոր դեր ունի գովազդի պատրաստման, դիտողի մեջ նպաստավոր տրամադրություն ստեղծելու գործում:

Հայկական 1-ին հեռուստաալիքում գովազդային հոլովակների սկիզբը և ավարտը ազդարարվում է հայ մեծանուն կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից հատվածներով: Օրինակ՝ հնչում են հատվածներ Արամ Խաչատրյանի «Գայանե» և «Սպարտակ» բալետներ-

⁵⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=8MSHsDZ5qwA>

րից, Ղազարոս Սարյանի «Հայաստան» սիմֆոնիկ պաննո ստեղծագործությունից և այլն: Ընդ որում, երաժշտությունը հնչում է Հայաստանի ճարտարապետական կոթողների պատկերների ֆոնին և համապատասխան մակագրություններով: Այսպես գովազդվում են և՛ մեր երկրի տեսարժան վայրերն ու ճարտարապետական հուշարձանները, և՛ հայկական ազգային դասական երաժշտությունը: Ա. Խաչատրյանի «Ադաջոն» հնչում է նաև «Սառցե դարաշրջան 2» մուլտֆիլմում:

Ունկնդրում և դիտում

Հատված «Սառցե դարաշրջան 2» մուլտֆիլմից, որտեղ հնչում է «Ադաջոն»՝ Խաչատրյանի «Սպարտակ» բալետից⁶⁰:

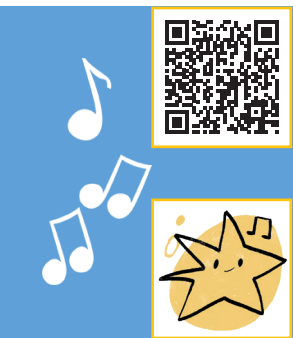
ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԸ

Այսօր համակարգիչը մեծ դեր ունի յուրաքանչյուրի կյանքում, քանի որ այն տվյալների ու գիտելիքի հարուստ շտեմարան է: Համակարգիչն իր ուրույն դերն ունի երաժշտության բնագավառում: Համակարգիչը մեզ թույլ է տալիս անմիջապես տեղեկություններ գտնել կոմպոզիտորների, նրանց ստեղծագործությունների մասին, ունկնդրել այդ ստեղծագործությունները համաշխարհային ճանաչում ունեցող երաժիշտների կատարմամբ (օրինակ՝ YouTube-ում): Համակարգչային ծրագրերով կարելի է նոտագրել տարբեր ստեղծագործություններ (օրինակ՝ Final-ով, Sibelius-ով), սովորել նվագել նվագարաններ (օրինակ՝ Interactive Piano Course), նոտագրելուց անմիջապես հետո ունկնդրել այդ ստեղծագործ-

⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=WnD0j2e3nYw>

ծությունը: Համակարգչային ծրագրերով կարելի է նաև ստեղծել տեսանյութեր (օրինակ՝ Kinemaster-ով) և տեսասահիկներ (օրինակ՝ Power Point-ով), կատարել պրոֆեսիոնալ ձայնագրություններ (օրինակ՝ Sound Forge-ով):

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Խոսք՝ Հ. Ղուկասյանի
Երաժշտ.՝ Ա. Այվազյանի⁶¹

Իմ երկրի վրա շողում է սարը Արարատ,
Եվ խաղողը մեր ժպտում է քաղցր ոսկեհատ:
Փայլփլում է մեր Սևանը, լույս տալիս անվերջ,
Ու ծաղկում է Երևանը, իմ քաղաքը պերճ¹:

Կրկներգ

Թնդա՛վ զվարթ, իմ Ե՛րգ վարար,
Անցի՛ր աշխարհն արար,
Դու իմ սրտից թևեր առար,

⁶¹ https://www.youtube.com/watch?v=OVNAQs_IF4g

Շողա՛, դալա՛ր իմ բուրաստան,
Ծաղկա՛ծ իմ այգեստան,
Արևաշո՛ղ իմ Հայաստան:

Քաջագործ են ջահելները,
Մեր գարունն են թանկ,
Իմաստուն են ահելները²,
Փառք են ու պարծանք³.
Ալվան⁴ վարդ են աղջիկները,
Սերն է իմ վկա,
Ով տեսնի հուր աչիկները⁵,
Էլ հանգիստ չկա:

Կրկներգ

1. **պերճ** – զարդարված, զարդարանքներով հարուստ
2. **ահել** – ծեր, մեծահասակ
3. **պարծանք** – հպարտություն
4. **ալվան** – վառվռուն գույներով
5. **հուր աչիկներ** – կրակոտ աչքեր

Ամփոփիչ հարցեր

1. Ի՞նչ դեր ունի երաժշտությունը թատերական ներկայացումներում:
2. Ի՞նչ դեր ունի երաժշտությունը կինոարվեստում:
3. Ի՞նչ դեր ունի երաժշտությունը հեռուստատեսությունում:
4. Ի՞նչ դեր ունի երաժշտությունը գովազդներում:
5. Համակարգչային ինչպիսի՞ ծրագրեր գիտես:
6. Ի՞նչ ուղիներով և միջոցներով է երաժշտությունը հարստացնում ու լիարժեք դարձնում մեր կյանքը:

«Կլոր սեղան»

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Աշուն

Խոսք՝ Յ. Յայրապետյանի

Գ. Գեղարիկ

Յանդարտ

5

Դաշտ ու այ - գի դե - ղին հա - գան, Ծառ ու ծա - ղիկ մեր - կա - ցան,

5

Թռչուններ - ըն ե-րամ - ե-րամ մեր աշխարհից հե - ռա - ցան:

9

a tempo

Օ - ըն մը - ռայլ, օ - ըն տը - խուր, Բա - րակ ան - ծրև Է մա - ղում,

13

Սեզն Է պա - տել սար ու բը - լուր, Էլ մարդ չը - կա դաշ - տերում:

Ձոն դպրոցին

Խոսք՝ Հրաչյա Մաթևոսյանի

Ա. Կարապետյան

Աշխույժ, շարժումով

mf

3րդ - չուն - նե - թով ջինջ կո - մի - տաս - յան,

9րդ - նե - թով վառ սար - յա - նա - կան

13րդ - Մենք պա - հում ենք քո ջա - հը վառ

17րդ - Մեր մա - նուկ հո - գու ե - թա - գով Պայ - ծառ, դու

21րդ - լույս ես մեզ տա - լիս,

25րդ - Բա - թու - թյան դաս ես տա - լիս,

29րդ - Նը - վի - թում սեր, մե - դե - դի,

33րդ - Նը - վի - թում եր - կիր, մեր դըպ - թո՛ց:

37րդ - Դըպ - թո՛ց դու մեր հա - թա - գատ,

41րդ - Հայ - թե - նի ո - գու դու լո՛ւյս տա - ճար,

41

Դու՝ երգ, իսկ մենք՝ հըն - չուն,

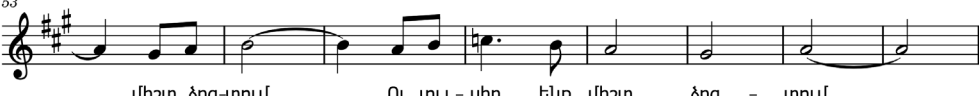
45

1. Ու լույ - սիդ ենք միշտ ձրգ - տում: Դըպ միշտ ձրգ - տում: Սըր - տե

2.

53

միշտ ձրգ - տում, Ու լույ - սիդ ենք միշտ ձրգ - տում,

61

Մեր դըպ - թո՛ց:

Լեպիո՛, լե՛, լե՛

Հայկ. ժող. երգ
Մշ.՝ Բ. Կարա-Մուրզայի

Հանդարտ

Լեպիո՛ լե՛, լե՛, լեպիո՛, լե՛, լե՛, լեպիո՛, լե՛, լե՛, լեպիո՛ լե՛,

9

Հո - դա - լլո՛ ջան, հո - դա - լլո՛ ջան, հո - դա - լլո՛,

12

Ա - չեր սի - թուն, դա - թա - լլո՛ ջան, դա - թա - լլո՛:

Վարդը

Խոսք՝ Յ. Վ. Գյոթեի
Թարգմ. Հովհ. Թումանյանի

Ռ. Մելիքյան

Չափավոր

Փոք - ըիկ տը - դան մի վարդ տե - սավ,

5 Տե - սավ մի վարդ դաշ - տի մի - ջին.

9 Վար - դը տե-սավ, ու-րախա-ցավ, Մո-տիկ վա-զեց սի-րուն վար-դին.

17 Սի - րուն վար - դին, կար - միր վար - դին,

21 Վար - միր վար - դը դաշ - տի մի - ջին:

25 Սի - րուն վար - դին, կար - միր վար - դին,

29 Վար - միր վար - դը դաշ - տի մի - ջին:

Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու

Խոսք՝ Ն. Մեղպուրյանի

Կոմիտաս

Հանդիսավոր

Ո՛վ մե - ծա - սքանչ դու լե - զու, Ո՛վ հեշտ բար - բառ
մայ - ռա - կան, Քաղ - ցրա հըն - չյուն բա - ռե - թուղ
Նը - ման ար - դյոք այլ տեղ կա՞ն: Դու, որ նախ ինձ
հըն - չե - ցիր, Նախ սի - թո, ո՛հ, հեշտ խոս-քեր,
Այն նախ ըզ-քեզ թո - թո - վելս Դեռ իմ մըտ-քեն չէ ե-լեր:
Իմ մայրե-նի բա՛ղ - ցըր լե-զու, Կյա՛ց ան - սա-սան, Կյա՛ց հա - վետ, ծաղ - կա - վետ:

The Rainbow Song

Խոսք՝ Մ. Փեթերսենի

Անգլ. ավանդական երգ

Red and o - range yel - low green, yel - low green
Red and o - range yel - low green, yel low gre en a nd
blue. In - di - go and vi - o - let so true. That's the rain - bow o - ver you.

Ճընճըղկնին շատ պըստըկնին

Հայկ. ժող. երգ

Ճըն-ճըղ - կնին շատ պըս-տըկ-նին, Տա-նա-րը, նա-նա-րը, նա-նար, նար.

5
Լա-պըստ-կնին բաց ա - չըվ-նին, Տա-նա-րը, նա-նա-րը, նա-նար, նար:

Ուրախ առավոտ

Խոսք՝ Ն. Միքայելյանի

Ա. Լուսինյան

Աշխուժ, համաչափ

Նվագ 8

5
Ա - ընն ե - լավ, ու նո - թից ժող - տաց մեր աշ - խար - հը,

10
14
Ու տը - վեց ծա - ղիկ - նե - թին Իր գար - նան ծի - ծա - ղը:

18
Կրկներգ
Նա վա - ռեց լույ - սե - ղը մեր Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,

22
Ու դար - ծավ գի - շե - ղը Ծաղ - կա - վառ ցե - թեկ:

39

Մի պայ - ծառ մա - նուկ դար - ձավ Մեր այս հին աշ - խար - հը:

43 Կրկնե՞րգ

Նա վա - ռեց լույ - սե - ըն մեր Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,

47

Ու դար - ձավ գի - շե - ըն Ծաղ - կա - վառ ցե - ռեկ:

51 Նվաճ 8

Նա վա - ռեց լույ - սե - ըն մեր Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,

55

Նա վա - ռեց լույ - սե - ըն մեր Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,

60

Նա վա - ռեց լույ - սե - ըն մեր Մեկ առ մեկ, մեկ առ մեկ,

64 1.

Ու դար - ձավ գի - շե - ըն Ծաղ - կա - վառ ցե - ռեկ:

68 2.

վառ ցե - ռեկ:

Ջա'ն, Հայաստան

Խոսք՝ Ա. Սահակյանի

Մ. Մավիսակալյան

Արագ

Այսաշխարհում կափոք-րիկմիաշխարհ, Շատմեծաշխարհ նա ար - ժեմեզհամար.

5 Հին Է, ինչպես լեռ Մա-սիս Ա-րարատ, Եվ նոր, ոնցմա-նուկ ա - նա - րատ:

9 Սուրբտաճար-ներ նա ու - նիդարավոր, Սուրբհանճար-ներ նա ու - նիփառավոր,

13 Ձեռքըճարտար և ար-դարշի-նարար, Հո - գին միշտմա-քուր և պայ-ծառ:

17 Ջա'ն, Հա-յաս - տա'ն, Դու մի բուռ լավ սըր-տի նը - ման, -

21 Ջա'ն, Հա-յաս - տա'ն, Դու հա - յոց նործըն-ված ու - տան:

26 Այսաշխարհում կա չըք-նաղ Ե-րեւան, Կա մի ճիւղակ, մի Լո - ռի, մի Սեւան,

30 Մեզ Է նա-յում մի սի - րուն Ա-րազած՝ Մա-սիս իր յա-րին կա - րո - տած:

34 Ի'նչա-նուն-ներ՝ և Ձեր-մուկ, և Մեղ-րի, Ի'նչա-նուն-ներ՝ և Գու-գարք, և Ա-նի,

38 Լույս Է բաց-վել նոր Գառ-նուսյու-նե-րին, Ա - րև՝ մերհա-յոց սա - րե - րին:

42

Զա՛ն, Հա-յաս - տան, Դու մի բուռ լավ սըր-տի նը - ման: -

46

Զա՛ն, Հա-յաս-տա՛ն, Դու հա - յոց նործըն-ված ու - տան:

51

Պա-րա-պա-պա - պա - պա, պա-րա-պա-պա...

55

պա - պա-պա-պա-պա-պա - պա:

59

Զա՛ն, Հա-յաս - տա՛ն, Դու մի բուռ լավ սըր-տի նը - ման: -

63

Զա՛ն, Հա - յաս - տա՛ն, դու հա - յոց նոր ծըն - ված ու -

66

տան, ու - տան, ու - տան, Հա-յաս-ստա՛ն:

We Wish You A Merry Christmas

Անգլ. ավանդական երգ

Ուրախ

We wish you a mer-ry Christ-mas, We wish you a mer-ry Christ-mas, We

6 wish you a mer-ry Christ - mas and a hap - py New Year! Glad

10 tid - ing we bring to you and your kin; Glad

14 tid - ings for Crist - mas and a hap - py New Year! We

18 wish you a mer-ry Christ - mas, We wish you a mer-ry Christ - mas, We

22 wish you a mer-ry Christ - mas and a hap - py New Year!

Նոր «Նոր տարի»

Խոսք՝ Եր. Պետրոսյանի

Ա. Կարապետյան

Արագ, անշտապ

2անգակ - ներն են դո-դան - ջում ու Ձը - մեռ պա-պի-կին կան-ջում,

5 Ձը-մեռպա - պի'կ դու մեր բա - թի, Դե ա - թի', ա խըրշո'տ ա - թի:

9 Ձը-մեռպա-պի'կ դու մեր բա-թի, Դե ա - թի', ա խըրշո'տ ա - թի:

14 Նոր, Նոր «Նորտա-թի», Նոր «Նոր տա-թի», Նոր, Նոր, Նոր ձը-մեռ ու Նոր, Նոր ձյուն, ու այդ

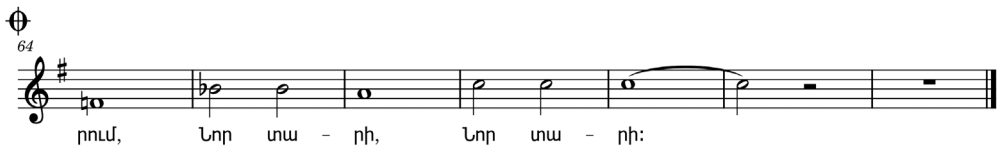
18 Նոր ձյան մի-ջով Նոր տար-վա դըռ - ներն են բաց - վում:

22 Նոր, Նոր «Նորտա-թի», Նոր «Նոր տա-թի», Նոր, Նոր, Նոր ձը-մեռ, ու Նոր, Նոր ձյուն, ու այդ Նոր ձյան մի-ջով

27 Նոր տար - վա դըռ - ներն են բաց - վում: ու հըն -

30 ջում է ծափ, ծի - ծաղ, Ե - թե - վում է մի վառ տո-նա - ծառ, Մի Ձը-մեռ

34 պապ ու մի ձյուն - նա - նուշ՝ Ո - դող - ված լույ - սե - թով պայ-ծառ:

Կատակ երգ-պար

Խոսք՝ Ն. Միքայելյանի

Ա. Լուսինյան

Ուրախ

Մեր պա - րով, մեր եր - գով Ձեզ կան - չում ենք մեր տո - նին,
 Թըմ - բու - կով ու Նը - վա - գով Մենք կան - չում ենք բո - լո - թին:
 Դե՛, ե - կե՛ք շուրջ - պա - ռի, Սա հին պարն է պա - պե - ռի,
 Թե որ մե - կը սը - խալ - վի, Կը - լոր պա - ռը կանգ կառ - նի:
 Ներս ե - կան, ե - կան, Թափ ա - ռան ու թը - ռան,
 Թև թե - վի բըռ - նե - ցին, Ծափ տը - վին ու թը - ռան,
 Լավ են պա - րում աղ - ջիկ, տը - դա՛ Դար - ձած մի մի գա - րուն,
 Ծիշտ են պա - րում, սը - խալ չը - կա Հա - յոց - մեր հին պա - րում:

Եկին, եկին Մոկաց խարսներ

Հայկ. ժող. երգ

Չափավոր

Ե - կին, ե - կին Մո - կաց խարս - ներ, Խրա - խա - նո՛ր, խա - նա - նո՛ր,
 Մո - կաց խարս - ներն են քը - նա - րով, Խրա - խա - նո՛ր, խա - նա - նո՛ր:

Իմ անուշ տավիղ

Խոսք՝ Վ. Հարությունյանի

Խ. Ավետիսյան

Քնքուշ, երգային

Գի - շեր ու զօր դու հըն - չում ես, Իմ ա - նու՛շ տա - վիղ,

Ա - սես աղ - բյուր կար - կա - չում ես, Իմ ա - նու՛շ տա - վիղ,

Մերթ լա - լիս ես, մերթ ծի - ծա - դում Դու ան - խոս, ան - բառ,

Սըր - տիս ձայ - նով դո - դան - ջում ես, Իմ ա - նու՛շ տա - վիղ:

1. վիղ: Նա սի - թո եր - գըս լը՝³ - սեց... Ու ան - սեր մը -

2. Նազ, Սիրտ ու - ներ, բայց չը - հուզ - վեց, Եվ ան - ցավ, զը

Նազ... Հըն - չի՛ր, տա - վիղ, թո՛ղ այս գի - շեր եր - գըտ վա - թա -

րի, Սըր - տիս տեն - չանքն ու կա - թո - տը պատ - մի աշ - խար -

հին: Իմ սըր - տի բա - ժին աշ - խար - հըն այս լայն աշ - խար -

37

հում Ուր է, չի գա - լիս կան-չին իմ, հմ ա-նու՛շտա - վիդ,

42

հմ ա-նու՛շտա - վիդ, իմ տա - վիդ:

Ջան, մարա՛լ ջան

Խոսք՝ ժողովրդական

Պարերգ

Հայկ. ժող. երգ

Գնայուն

Ջա՛ն, մա - րա՛լ ջան, Ջա՛ն, մա - րա՛լ ջան,

5

Ծա - ռա տը - կի պաղ աղ - բյուր,

9

Ջա՛ն, մա-րա՛լ ջան, Ա - ծը - թե թաս՝ ոս - կե - ջուր,

15

Ջա՛ն, մա - րա՛լ ջան, Մա - րա՛լ ջան, Մա - րա՛լ ջան,

19

Խա - վե - նից սար կա - նաչ եր,

23

Ջա՛ն, մա-րա՛լ ջան, Ջա՛ն, մա-րա՛լ ջան, Մա-րա՛լ ջան, Մա-րա՛լ ջան,

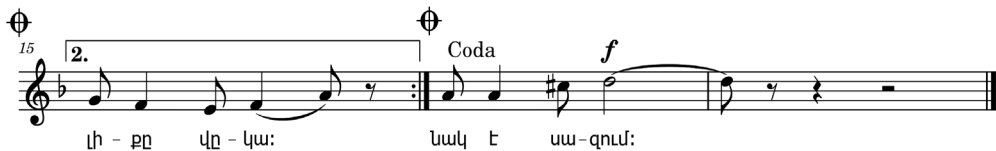

Քայլերգ

Խոսք՝ Զ. Սրապյանի

Ա. Լուսինյան

Քայլերգային

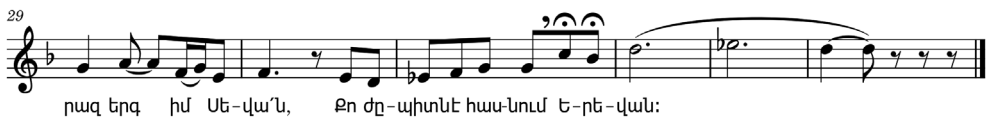
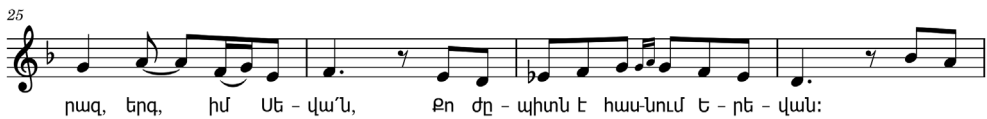
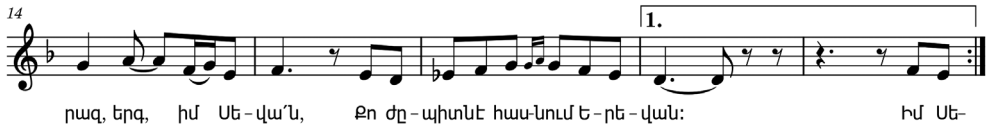

Սևանի լույսերը

Խոսք՝ Ս. Մուրադյանի

Յու. Գևորգյան

Աշխույժ

Մայրիկ

Խոսք՝ Ա. Բարսեղյանի

Ա. Գրիգորյան

Չափավոր, վալսի տեմպով

Եր - գեր կան շատ քո մա - սին, իմ մայ - ռիկ,

5 Նորն է ծըն - վել քեզ հա - մար,

9 քեզ հա - մար եմ ես եր - գում Եր - գը քո Նոր, իմ մայ - ռիկ,

17 քեզ հա - մար եմ ես եր - գում Եր - գը քո Նոր, իմ մայ - ռիկ:

25 Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա, Լա,

29

33

37 **Lento**

1. 2.

Օրոն

Խոսք՝ Սարմենի

Գ. Արմենյան

Չափավոր

Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, իմ տիկ - նի՛կ, Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, սի - րու - նի՛կ,

Թա - թիկ - նե - րոր մի՛ շար - ժիր, Ա - չիկ - նե - րոր պի՛նդ փա - կի՛ր:

Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, իմ ծա - դի՛կ, Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, սի - րու - նի՛կ:

Տիկ - նի՛կ ջան, Ծու - շի՛կ ջան, Նա - նի՛կ ա - րա ա - նու - շիկ:

Տիկ - նի՛կ ջան, Ծու - շի՛կ - ջան, Նա - նի՛կ ա - րա ա - նու - շիկ:

poco rit.

Քեզ նոր շո - րեր կը - կա - րեմ, Ինձ հետ այ - գի կը - տա - նեմ,

a tempo

Ծա - ռե - ռի տակ խաղ կա - նենք, Ծի - տի - կի հետ երգ կա - նենք:

a tempo

Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, իմ ծա - դի՛կ Օ - րո՛ր, օ - րո՛ր, սի - րու - նի՛կ,

Ծի - տի՛կ ջան, Ծու - շի՛կ ջան, Նա - նի՛կ ա - րա ա - նու - շիկ, Տիկ - նի՛կ ջան,

poco rit.

Ծու - շի՛կ ջան, Նա - նի՛կ ա - րա ա - նու - շիկ, Ժիկ:

Գարուն

Խոսք՝ Զ. Հայրապետյանի

Կ. Չաքարյան

Աշխույժ

Ե - կա՛վ գա - րուն ու ա - րև, Բաց - վեց ծա - ղիկ ու տե - րև,
 Կա - նա - չա - գարո՛ղ գա - րուն - քի՛ն Տանք համ - բույր - ներ ու բա - րև:
 Կա - նա - չա - գարո՛ղ գա - րուն - քի՛ն Տանք համ - բույր - ներ ու բա - րև:
 Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր, Լե՛ր:

Նազարի երգը

(«Քաջ Նազար» ներկայացումից)

Խոսք՝ Ա. Սահակյանի

Մ. Վարդապարյան

Ա՛յ ա - ման, ա՛յ ա - ման, ա՛յ ա - մա՛ն, Թա - գա - վոր լի - նե - լուց լավ բա՛ն,
 Կե՛ր, խը - մի՛, քե՛՛ք ա - րա շա - րու - նակ, աշ - խար - հը խա - լի է ո - տի՛ղ տակ:
 Աշ - խար - հը հենց ես եմ, ի՞նչ աշ - խարի, աշ - խար - հը քիչ է ինձ հա - մար,
 Բո - լորն ա - դո - թում են ինձ ար - դեն, կա - րող է աստ - ված եմ, չը - գի - տեմ: Ջա՛ն...

Իմ Երևան

Խոսք՝ Վ. Հարությունյանի

Ա. Բաբաջանյան

Այս - տեղ եմ ծըն - վել ես, այս - տեղ մե - ծա - ցել, Այս

չու - ըն խը - մել սառ - նո - թակ, Հա - զար ճա - նա - պարի ես իմ

դեմ դու բա - ցել իմ լավ, հա - թա - զա՛տ իմ քա - ղաք:

Քա - ըրդ քա - ըրդ եմ շա - թել, Քեզ հետ հա - սակ եմ ա - ռել,

Իմ Ե - թե - վա՛ն, Քո ա - մեն շեն - քի հետ ես իմ

կյանքն եմ կա - պել առ - հա - վետ:

Քեզ միշտ սի - թել եմ, իմ վար - դա - գո՛ւյն ըն - կեր:

Քեզ - նով ապ - թել եմ, Քեզ միշտ եր - գել,

Դու՛ անխա - վար լույ - սի տուն, Ե - թե - վա՛ն, Ա - մեն հա - յի հույ - սի տուն, Ե - թե -

վա՛ն: Դու՛ ան - խա - վար լույ - սի տուն, Ե - թե - վա՛ն,

1.

38 1.
 Ա - մեն հա - յի հույ - սի տուն ե - րե - վա՛ն,
 43 2.
 սի տուն ե - րե - վա՛ն:

Հով արեք

Կոմիտաս

Հով ա - րեք, սա - րե՛ր ջան, հո՛ւլ ա - րեք,
 5 իմ դար - դին դար - ման ա - րեք:
 9 Սա - րե - ռը հով չե՛ն ա - նում,
 13 սա - րե - ռը հով չե՛ն ա նում,
 17 իմ դար - դին դար - ման ա - նում,
 21 իմ դար - դին դար - ման ա - նում:
 25 Ամ - պե՛ր, ամ - պե՛ր, մի քիչ գո՛ւլ ա - րեք,
 29 վա - րար անձ - ըն թա - փեք, ծո՛ւլ ա - րեք.

33

գեշ մար - դու օր - ա - րե վը

37

սև հո դի տա - կով ա - րեք:

Հայաստան

Խոսք՝ Հ. Դուկասյանի

Ա. Այվազյան

Չափավոր

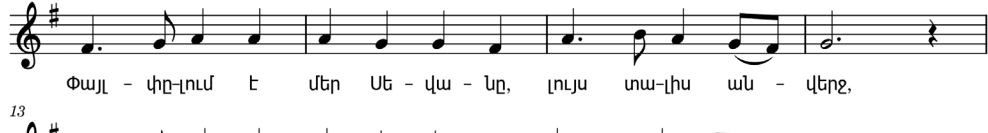
Իմ երկ-րի վը - րա շո - դում է սա - րը Ա - րա - րատ,

5

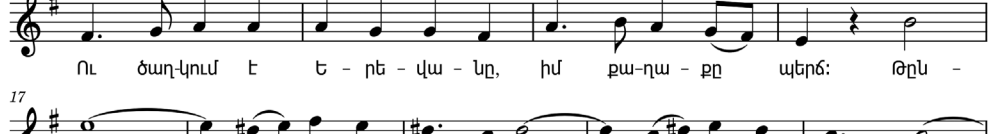
Եվ խա-ղո - ղը մեր ժըպ-տում է քաղ - ցըր ոս - կե - հատ:

9

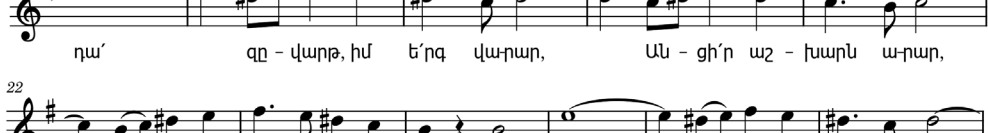
Փայլ - փըլում է մեր Սե - վա - նը, լույս տա-լիս ան - վերջ,

13

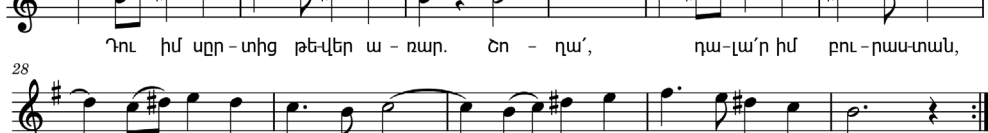
Ու ծաղ-կում է Ե - րե - վա - նը, իմ քա-ղա - քը պերճ: Թըն -

17

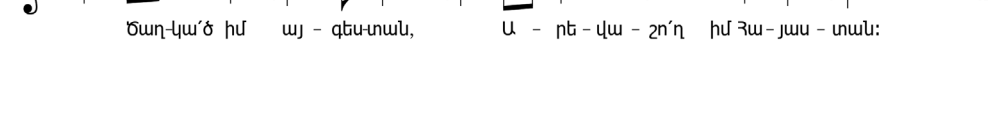
դա՛ զը - վարթ, իմ Ե՛րգ վա-րար, Ան - ցի՛ր աշ - խարն ա-րար,

22

Դու իմ սըր-տից թե-վեր ա - ռար. Ծո - դա՛, դա-լա՛ր իմ բու - րաս-տան,

28

Ծաղ-կա՛ծ իմ այ - գես-տան, Ա - րե - վա - շո՛ղ իմ Հա - յաս - տան:

Օդրի Ժան-Բատիստ. «Նատյուրմորտ մրգերով,
ջութակով, ֆլեյտայով և նոտաներով»¹

¹ https://www.artwall.ru/files/products/poster_p-92260.jpg

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմա 1. Երաժշտության և արվեստի մյուս տեսակների փոխառնչությունները: Գեղարվեստական կերպար	5
Թեմա 1.1. Երաժշտություն և գրականություն	7
Աշուն	8
Ձոն դպրոցին	11
Խմբերգ	13
Լեպիհ, լճ, լճ.....	15
Ռոմանս	16
Վարդը	18
Կանտատ.....	19
Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու	23
Թեմա 1.2. Երաժշտություն և կերպարվեստ	24
The Rainbow Song	26
Ճընճըղկնին շատ պըստըկնին	30
Ուրախ առավոտ	32
Ջան, Հայաստան	35
We Wish You a Merry Christmas	42
Թեմա 1.3. Երաժշտություն և պարարվեստ	43
Նոր «Նոր տարի»	43
Կատակ երգ-պար	46
Եկին, եկին, Մոկաց խարսներ	51
Իմ անուշ տավիղ	53
Ջան, մարալ ջան	58
Քայլերգ	65

Սևանի լույսերը	68
Մայրիկ	70
Օրոր	72
Թեմա 2. Երաժշտությունը թատրոնում, կինոյում, լրատվամիջոց- ներում: Երաժշտությունը և համակարգիչը	76
Թեմա 2.1. Երաժշտություն և թատրոն	76
Գարուն	78
Նազարի երգը	83
Թեմա 2.2. Երաժշտություն և կինո	84
Իմ Երևան	90
Թեմա 2.3. Երաժշտությունը լրատվամիջոցներում	92
Երաժշտություն և հեռուստատեսություն	92
Հով արեք	94
Երաժշտությունը և համակարգիչը	97
Հայաստան	98
ՀԱՎԵԼՎԱԾ	101

**Անահիտ Գևորգյան
Անի Բաղդասարյան
Գոհար Մելիքսեթյան**

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դասագիրք հիմնական դպրոցի
հինգերորդ դասարանի համար

Խմբագիր՝
Էջադրող՝

**Նաիրա Հարությունյան
Ռուզան Խաչատրյան**

Նոտաների շարվածքը՝
Նկարազարդումները՝
Դիմանկարների հեղինակ՝

**Անի Բաղդասարյանի
Էմմա Իսախանյանի
Ամալյա Վարդանյան**

Չափսը՝ 70x100 1/16: Թուղթը՝ օֆսեթ:
Տպագրությունը՝ օֆսեթ: 8,25 տպ. մամուլ:

«Արևիկ» հրատարակչություն ՓԲԸ
Երևան-9, Տեղյան 91
Հեռ.՝ 52-45-61
<http://www.arevik.am>
E-mail: arevikbooks@gmail.com

Տպագրված է
«Ստեփանյան Պրինտ» ՍՊԸ
Երևան-33, Գյուլբենկյան 34ա